Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Diplomová práce

Sylvia Georgieva

Bulharský román Vítězslava Nezvala, aneb Dora Gabe a V. Nezval v česko-bulharských literárních souvislostech

Vítězslav Nezval's Bulgarian Romance, or Dora Gabe and V. Nezval in Czech-Bulgarian Literary Connections

2019

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Hasil Ph.D.

Prohlašuji, že jsem text zpracovala samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Sofii, dne 13.8.2019 Sylvia Georgieva

Motto:

Cítím, jak čas plyne nad námi,

pod námi, jako řeka,

v níž nevidíme tok ...

Měla jsem šťastné dětství, naivní mládí a tragický životní osud!

Dora Gabe

Děkuji p. PhDr. J. Hasilovi za dobré rady a trpělivost, prof. PhDr. M. Čechové za morální podporu a rady stylistické. Můj velký dík patří všem pracovníkům z českých a bulharských archivů, kteří nejen, že byli nápomocní, ale udělali pro vznik tohoto textu a ověřování desítek dokladů a fotografií mnohém více, než byla jejich pracovní povinnost. Velice trefné poznámky a celoživotní poznatky pí PhDr. D. Hronkové byly pro mě též dobrým, někdy dokonce zásadním, vodítkem při práci nad tímto textem.

Ze srdce všem děkuji!

Sylvie

Abstrakt

Bulharský román Vítězslava Nezvala, aneb Dora Gabe a V. Nezval v česko-bulharských literárních souvislostech

Poprvé jsem o nějakém osobním setkání a vztahu bulharské básnířky Dory Gabe s Vítězslavem Nezvalem slyšela v devadesátých letech na Bulharském Velvyslanectví v Praze. A skutečně, informace se časem potvrdily – básnící se nejen znali, dokonce spolu překládali a navzájem se inspirovali. Epistolární korespondence Nezvala a Gabe o tom dodnes svědčí. Jejich romance v životě pak časem vešla i do literatury. Podstatným a důležitějším faktem zůstává, že inspirovala a podnítila vznik několika děl jak Nezvalových, tak i Gabe.

Snad jeho nejzajímavější *stopou* je jejich společný překlad básnířčiny autobiografické prózy *Dávno,* který vznikal hlavně v r. 1932, a Nezvalův román *Jak vejce vejci* z r. 1933, i když dokreslují dílo a tvůrčí osobnost Dory Gabe jen nepřímo, jaksi odrazem, *zrcadlením*.

S Nezvalem se Dora Gabe seznámila na vzpomínkovém večeru k úmrtí Thomase Alvy Edisona v pražském Vinohradském divadle v Praze na podzim r. 1931, kde byla premiéra Nezvalova *Edisona*. Básník zanechal přímé písemné svědectví o kontaktech s Dorou ve své knize vzpomínek *Z mého života*. Tento, svým způsobem, letitý řetězový tvůrčí proces ovlivňování a inspirování se navzájem zdaleka neskončí pouze společným překládáním. Ozvěny nápadů, čilou korespondenci a tvůrčí inspiraci obou básnických individualit lze v jejich tvorbě sledovat dál. Poslední slovo v tomto příběhu měla nakonec Gabe. Vzpomínky na velkou lásku, na totální tvůčí souznění, na vzácné přátelské porozumění se postupně změnily ve vzpomínku na mládí, která zní i v nostalgické melancholické básni, věnované poslednímu ‚setkání' na Vyšehradském hřbitově v roce 1959 – *U Nezvalova hrobu.*

Klíčová slova: básnířka, korespondence, autobiografická próza, román, česko-bulharské literární vztahy, česko-bulharské kulturní kontakty.

Abstract – English

Vítězslav Nezval's Bulgarian Romance, or Dora Gabe and V. Nezval in Czech-Bulgarian Literary Connections

I first heard about the personal encounters and relationship between the poets Dora Gabe and Vítězslav Nezval in the 90s at the Bulgarian Embassy in Prague. And the information was indeed proven to be true – not only had the poets known each other, they even collaborated on translations and inspired one another. The epistolary correspondence between Nezval and Gabe still bears witness to this. Their real- life romance eventually transitioned to their literary work. A substantial and more important fact is that the romance inspired several works by both – Nezval and Gabe.

Perhaps the most interesting *footprint* comes in form of their joint translation of Gabe's auto-biographical prose work *Dávno (Once upon a time),* which she had primarily written in 1932, and Nezval's novel *Jak vejce vejci (Cut from the same cloth)* from 1933, although this is merely an indirect illustration of the work and the creative personality of Dora Gabe, a *reflection* of sorts.

Dora Gabe met Nezval in the Autumn of 1931 at a memorial evening held for the passing of Thomas Alva Edison at the Vinohrady Theatre in Prague, during which Nezval's poem *Edison* was recited. The poet left a direct written testimony about his contact with Dora in the book of memories *Z mého života (From my Life).* This, in a way, chain of mutual creative influence and inspiration certainly didn't end with their collaboration on translations. The echoes of ideas, active correspondence and creative inspiration of both poetic individuals can also be traced in their further work. Gabe was the one to have the last word in this story. Memories of a great love, absolute cosmic harmony, precious friendly understanding gradually transformed into a memory of youth, which perhaps best resonates in the nostalgic melancholic poem dedicated to their last 'encounter' at the Vyšehrad Cemetery in 1959 – *U Nezvalova hrobu (At Nezval's grave).*

Keywords: Poetess, Correspondence, Autobiographical Prose, Novel, Czech-Bulgarian Literary Relations, Czech-Bulgarian Cultural Contacts.

Резюме (Абстракт) на български език

Българският роман на Витезслав Незвал, или Дора Габе и Незвал
в чешко – българските литературни отношения

През 90-те години в българското посолство в Прага за пръв път чух за някакви лични контакти, дори за любовен романс между българската поетеса Дора Габе и чешкия писател Витезслав Незвал. И наистина, информацията с времето се потвърди - те не само са се познавали, но дори са работили заедно – превеждат, вдъхновяват се един друг в творчески план и преживяват една голяма любов в живота. Епистоларната им кореспонденция свидетелства за това до днес.

Романсът им в живота в крайна сметка прелива и е увековечен и в литературата. Като най-съществен и важен факт остава със сигурност, че тази любов вдъхновява създаването на няколко литературни творби както на Незвал, така и на Габе.

Може би най-интересните *следи* от тази връзка са: техният съвместен превод на автобиографичната проза на поетесата *„Някога“* от 1932 г. и романът на Незвал *„Като две капки вода“*, написан през 1933 г., въпреки, че те илюстрират творческата личност на Дора Габе като че ли само косвено, като някакво *отражение*.

Дора Габе се среща и запознава с Незвал на възпоменателна вечер – годишнина от смъртта на Томас Алва Едисън в пражкия театър „Винохради“ през есента на 1931 год., където е била и премиерата на Незваловия *„Едисон“*.

Поетът е оставил пряко писмено свидетелство за контактите си с Дора в своята книга *„Спомени от моя живот“*. А техният *верижен*, многогодишен творчески процес на сътрудничество и взаимна инспирация и повлияване съвсем не приключва само със съвместните им преводи. В работата им, години наред, могат да бъдат проследени отзвуци от идеи, жива кореспонденция и творческо вдъхновение на две големи поетични личности. Последната дума в тази красива история е на Дора Габе.

Спомените за една голяма любов, за тоталната творческа хармония и за подобно рядко срещано разбирателство постепенно се превръщат в спомен за младостта. Всичко това прозвучава в носталгичните, пълни с тъга и меланхолия стихове на Габе, посветени на последната им ‚среща‘ на гробището на Вишехрад през 1959 г. – *„На гроба на Незвал“*.

Ключови думи: поетеса, кореспонденция, автобиографична проза, роман, чешко-български литературни връзки, чешко-български културни отношения.

Obsah

1 Úvod **s. 8**

2 Dora Gabe – život jako román **s. 11**

3 Dora Gabe a její *česká stopa* – první kontakty s česko(slovenským) prostředím a kulturou **s. 19**

4 Toponymie života: příběhy, ozvěny a dozvuky jednoho osudového setkání **s. 22**

4. 1 Seznámení s Nezvalem **s. 22**

4. 2 Tajemství stoletých archivů: doklady k narození D. Gabe **s. 24**

4. 3 Nezvalovy kontakty s Dorou Gabe **s. 29**

4. 4 Dora Gabe a Československo, rok 1931 **s. 31**

4. 5 Dora Gabe a Československo, rok 1932 **s. 36**

5 Gabe: Dávno (Nekoga), bulharsky – rok 1924, česky – rok 1932 **s. 38**

6 Nezvalova tvorba pro děti ve třicátých letech 20. století **s. 44**

7 Gabe a Nezval: ozvěny a rezonance tvůrčího procesu v tvorbě pro děti **s. 46**

8 Gabe: Náměsíčná, rok 1932/33 **s. 48**

9 Nezval: *roman à clef* Jak vejce vejci, rok 1933 **s. 50**

9. 1 Román ze života **s. 50**

9. 2 Reálné osoby a fiktivní obsazení **s. 53**

10 Nezval: Sbohem a šáteček, rok 1934 **s. 58**

11 Gabe: U Nezvalova hrobu, rok 1959. Epilog po letech **s. 62**

12 „...*Odpusť mým upsaným prstům...*“. Korespondence Gabe - Nezval (výbor) **s. 65**

13 Závěr **s. 76**

Bibliografie **s. 79**

1 Úvod

Léta mezi dvěma světovými válkami patří v dějinách československo-bulharských kulturních, hospodářských a politických styků k jedněm z nejvýznamnějších a nejpřínosnějších období. Jsou to časy *kvasu*, kdy překladatelské a popularizační aktivity mnoha spisovatelů a literátů, vědeckých a uměleckých osobností směle překračovaly hranice států, jazyků a kultur. I dnes jsou velikou inspirací, hlavně tou samozřejmostí a lehkostí, se kterou se na poli kultury tehdy pohybovali tito vzdělaní Evropané.

Nebylo to ale vždy tak. Vlivem první světové války, i obou válek balkánských, vzájemné vztahy mezi Bulharskem a českými zeměmi značně ochladly, především z důvodu odlišného postoje k Versailleské dohodě. Československo a jeho tehdejší spojenci podporovali systém vytvořený na základě této dohody, ovšem Bulharsko se ocitlo na straně druhé. Bylo určeno, že musí odevzdat části svého území Rumunsku, Jugoslávii a Řecku. Šlo právě i o území severovýchodní části země. Ta zlatná jižní Dobrudža (severní je v Rumunsku), kde se slavná bulharská básnířka Dora Gabe narodila, připadla též Rumunsku. Pro Doru Gabe to bylo strašlivé trauma a, jak známo, na příštích patnáct let zde byl, kromě literatury, další důvod cestovat po světě a agitovat ve prospěch vlasti. Nicméně, tehdy se politické vztahy a vazby mezi Československem a Bulharskem odvíjely na základě vztahů mezi Bulharskem a Jugoslávií. Tehdejší Jugoslávie, jako spojenec Československa, byla pro Versailleskou dohodu, ale Bulharsko bylo proti. Roku 1924 byla mezi zeměmi konečně uzavřena smlouva o výměně pracovníků a tím se pohyb mezi Bulharskem i Československem opět rozproudil. Kulturní kontakty jsou zas čilé a přínosné pro obě země. O politice byla Gabe informována vždy z první ruky i zásluhou českého diplomata, t. č. Velvyslance v Sofii Prokopa Maxy.

Poprvé jsem o nějakém osobním setkání, dokonce o důvěrném vztahu bulharské básnířky Dory Gabe s Vítězslavem Nezvalem slyšela v devadesátých letech v Praze. A ten velice distinguovaný pan, který hovořil poutavě a zasvěceně byl též známý literát – bulharský básník, bohemista, slavista a překladatel, t. č. kulturní ataché na Velvyslanectví Bulharské republiky Vat'o Rakovski.[1] Profesionál, důvěryhodný a informovaný, osoba z nejpovolanějších. Znal osobně oba „mé" protagonisty. Později jsem na toto téma nejednou

[1] Vaťo Rakovski (1925–2008) – přeložil více než padesát knih z češtiny a slovenštiny. V r. 2005 se stává vůbec prvním Bulharem, kavalírem řádu *Artis Bohemiae Amicis* Ministerstva kultury České republiky;

rozprávěla i s českou literární historičkou Danou Hronkovou,[2] která se od šedesátých let 20. století setkávala a debatovala s Dorou Gabe u ní doma v Sofii. Mít tak informace z první ruky a být skoro „u zdroje“ – to věru denně nebývá.

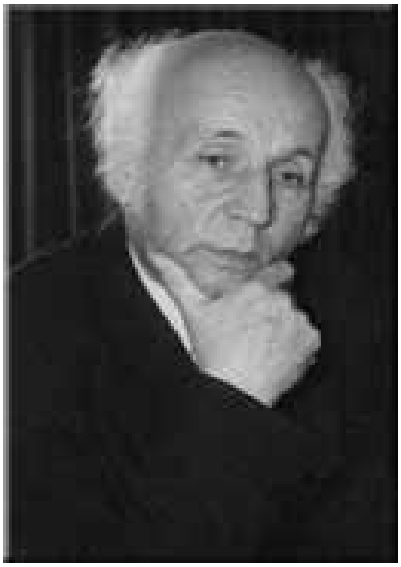

Vat’o Rakovski v Praze, devadesátá léta 20. stol.[3]

A skutečně, informace se časem potvrdily: básnící se nejen znali, dokonce spolu překládali a navzájem se inspirovali. Epistolární korespondence Nezvala a Gabe o tom dodnes svědčí. Jejich romance v životě pak časem vešla i do literatury. Je to téma, zdá se, zatím populárnější spíše v Bulharsku nežli v Čechách. Stručně řečeno – povědomí o tvorbě Vítězslava Nezvala je u Bulharů jistě větší nežli obecné povědomí Čechů o bulharské literatuře, tedy i o tvorbě D. Gabe. Řeklo by se dokonce, že o tom ví spíše užší veřejnost odborná, než většinová čtenářská obec. Podstatným a důležitějším faktem ovšem zůstává, že tato milostná romance inspirovala vznik několika děl jak Nezvalových, tak i Gabe. Dokonce, podle tvrzení samotné Gabe, Ivana Dorovského[4] aj., nesmírně populární a v Čechách oblíbená báseň *Sbohem a šáteček* vznikla po básníkově otřesu z odjezdu krásné Dory z Bratislavy. Já jsem po prozkoumání různých archivných podkladů a textů – stejného názoru. O tom podrobněji níže.

Po formální stránce lze s jistotou vystopovat kdo koho a v čem inspiroval, komu je co věnováno. Ovšem z literárně-historického pohledu zatím neexistuje relevantní úplná

[2] PhDr. Danuše Hronková (*1930) – česká bulharistka a literární historička;

[3] Foto – soukromý archiv;

[4] Prof. PhDr. Ivan Dorovský, DrSc., vlastním jménem Ioannis Doropoulus (*1934) – emeritní profesor Masarykovy univerzity v Brně, balkanolog, slavista a literární historik;

chronologická studie, kde by byl přesně zdokumentován skutečný „stav“ jejich jisté duchovní příbuznosti, symbiózy v myšlení a ve vidění světa a jejich dopad na tvorbu obou. Podle slov Gabe v anketě Sarandeva[5] z roku 1968 si básníci byli *„příbuzní jako vejce vejci“* a je to vlastně i název Nezvalova surrealistického románu *Jak vejce vejci* (z roku1933).[6]

[5] Prof. Ivan Sarandev, DrSc. (*1934) – literární kritik, filolog a vědec z AV BR;

[6] Nezvalův surrealistický román *Jak vejce vejci* z r. 1933 vychází do bulharštiny v překladu Eveliny Jocové, i zásluhou bulharské bohemistky prof. Margarity Mladenové, DrSc. ze Sofijské univerzity Sv. Klimenta Ochridského, až v r. 2008. Jako titul románu je použit bulharský idiom pro sourodost, skoro totožnost – *„Като две капки вода”,* takže je vydán pod tímto názvem;

2 Dora Gabe – život jako román

Jméno Dory Gabe je jedno z prvních, které zná každé malé bulharské dítě. Jakmilé se začne učít básníčky a říkanky, je to přesně to jméno, se kterým se ve svém dětství nelze minout ani ve školních čítankách. Svůj *Slabikář a první čítanku* (*Буквар и първа читанка*), sestavila už v roce 1936. Ale v bulharské kultuře Dora Gabe nese s sebou ještě několik neuvěřitelných primátů, o kterých se i v její domovině moc nemluví: Gabe vydává první knížku poezie ženy – básnířky *Fialky* (Теменуги v roce 1908).

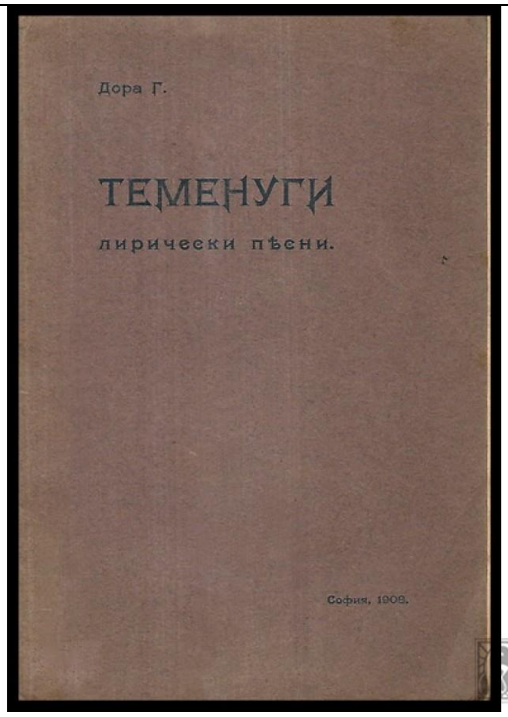

Akvarel, D. Gabe – šéfka bulharského PEN klubu

Později, za podpory svého manžela prof. Bojana Peneva, poprvé ve světovém měřítku sestavuje sbírku – antologii *„Polští básníci“* (rok 1921). Poláci jsou jí dodnes za to vděční. Se svou energickou povahou básnířka vždy hledala nové cesty a jiné prostory poezie a literatury obecně, střípky nečeho zajímavého, neznámého, neprobádaného, neúnavně píše a překládá celý svůj život. V roce 1924 Dora píše svou knížku *Dávno*[7] – jde již o prózu, ne o poezii – i když ta próza je více než poetická. A zde je další prvenství: *Dávno* svého času má doslova světový úspěch,[8] možná poněkud nečekaně pro bulharskou literární veřejnost, pro světovou – jistě naprosto nečekaně. Je to dodnes jeden z málá literárních průlomů tzv. *malé* bulharské literatury na světovou literární scénu.

[7] O tom podrobněji dále v textu;

[8] O tom bude dále zmínka v textu;

D. Gabe je též první bulharská básnířka, která vystoupila na mezinárodních spisovatelských fórech a kongresech: ještě ve dvacátých letech 20. století ve Varšavě přednáší polsky o bulharské literatuře. Přítomné elitní publikum intelektuálů se pak skutečně začíná zajimat i o zemi, odkud tato krásná múza poezie s evropským vzděláním pochází. Na začátku 20. století je to pořád ještě naprosté novum – ženy, obzvlášť z jihu Evropy, tehdy měly úplně odlišné životní poslání, okruhy zájmů a dané, skoro předepsané postavení ve společnosti. Gabe to vše staví „na hlavu".

Ve třicátých letech v Evropě pokračuje série jejích přednášek o bulharské literatuře – Paříž, Londýn, Brusel, opět Polsko, básnířka se objevuje mnohokrát i v tehdejším Československu – v Praze, Brně a Bratislavě. Gabe je zakládající členkou bulharského PEN klubu v roce 1926 a následně i jeho dlouholetou předsedkyní – celých patnáct let.

Kdo vlastně byla tato dáma, se kterou Nezval byl v osobním nebo písemném kontaktu skoro dvacet sedm let svého života, de facto více než půlku svého dospělého života? Věnuje jí verše, dokonce se Dora stává i hrdinkou jednoho jeho románu? Ona se na oplátku též nechává jeho nápady inspirovat. A přes celou Evropu skoro třicet let proudí korespondence. To jistě není samo sebou!

Dora Gabe, provdaná Peneva, vlastním jménem Isidora Peisah[9] Gabe (11. 7. 1886[10] /24. 8. 1888/ – 16. 2. 1983) pochází ze vzdělaného rodu sefardských Levitů a rabínů – vystěhovalců z carského Ruska. Rodina odjela z rodné země na jih, kvůli pogromům na Židy v osmdesátých letech 19. století. Později, před svým sňatkem, byla pokřtěna do lůna pravoslavného křesťanství a dostala křestní jméno Teodora[11]. Uměla slovem a písmem sedm jazyků. Narodila se na severovýchodu Bulharska (asi) ve vesníčce Charmanlăk (Харманлък), dnes se jmenuje Dăbovik (Дъбовик). Rodina Gabe, které se postupně v nové vlasti narodily čtyři děti, byla časem naprosto integrována a dala Bulharsku jednu z nejlepších spisovatelek vůbec. Jistě to byla první bulharská básnířka. Otec Petr Gabe (vl. jménem Peisah Izraelevič Gabe) byl vzdělanec s nesmírnou energií a elánem, uměl též jazyky, byl člověkem slova –

[9] http://alef-bg.org/дора-габе-1886-1983/;

[10] O jejím datu narození a o případném rodném listu se v Bulharsku vedou léta letoucí živé debaty a spory, až přímo pavláčové hádky. Často bez podkladů. Z bulharských archivů jsou k dipozici potřebné relevantní informace, dále přiloženy. V tomto textu jsou poprvé veřejně zpřístupněny a publikovány;

[11] V různých dokladech pak časem to jméno vidíme nejen jako Teodora, ale i jako Todora, Todorka, Dora a ten zmatek pak dále zamlžuje a znepřehledňuje i její životopis, jelikož ne vždy je ihned jasné podle papíru, o koho jde. Ve společnosti a v literárních krůzích doma a po světě je známá pouze jako Dora Gabe;

publicista, národohospodář a veřejný činitel. Časem se dokonce stal poslancem bulharského parlamentu v Sofii. Její sečtělá matka Ekaterina Samojlovna Duel-Gabe měla múzické zájmy a hudební nadání, a podle Dory: *„To nejlepší, co ve mně je, mám po mamince“.* Dora Gabe se dožívá hlubokého stáří 97 let, do 16. 11. 1983, kdy *„vrstevnice všech pokolení“* skonala v Sofii.

Na fotce z roku 1993 je, podle pamětnika Jordana I. Jordanova, pravděpodobný, dnes neexistující rodný dům básnířky.[12]

Od raného dětství Dora měla přístup k libovolné literatuře z bohaté knihovny svého otce a měla možnost se seznámit s mnohými svázky světové klasické literatury, z nichž si nejvíce oblíbila F. Dostojevského, Nadsona, Knuta Hamsuna. Zaníceně četla francouzskou literaturu – prózu a hlavně poezii. Bezstarostné, klidné, volné dětství se později výrazně odrazilo v její tvorbě. Mohla se naučit hodně o světě, a to mnohem dřív, než do tohoto světa odjede i ve skutečnosti. První poetické pokusy 14leté holky publikoval 30. 3. 1900 ilustrovaný časopis pro děti *Mladina*.

„Když jsem byla ještě (ve škole) v Dobriči, poslala paní učitelka jednu moji básničku časopisu Mladina. To jsem byla ještě na nižší střední škole. Jen tu jednu básničku jsem tehdy měla. Trošku hloupé to je – „Jaro“ o jehňatech a nevím co ještě. Pak jsem na střední škole psala milostní básně.“[13]

[12] https://www.24chasa.bg/Article/1073820; Info Dobřičkého literáního muzea – pí řed. Dr. Kremena Miteva, foto Dimitr Alexiev;

[13] Sarandev 1986:23, překlad můj, SG;

Z originálu v bulharštině je ale znát, že to zas tak *hloupé* není. Malá *poetéssa* už má velice dobrou slovní zásobu a představivost. Již tehdy měla smysl jak pro formu a obsah, tak i pro rytmus veršů a melodiku řeči.[14] Není to jen prostá dětská rýmovačka, jak by se od malé rozjívené holky dalo čekat.

14letá školačka Dora v roce 1900

S matkou Ekaterinou Duel-Gabe, rok 1905

Ještě na začátku 20. století Dora roste jako emancipovaná dívka, která hledá prostor a volnost ve svém životě, tak, jak je měla v dětství, a těžko se přizpůsobuje konvencím i tehdějším přísným normám ve společnosti. Inteligentní, talentovaná, vzdělaná, navíc obdařená umem a krásou charismatická osobnost, zanechala po sobě inspirující strastiplné příběhy o svém životě, o kterých se dá číst i v románu Nezvala *Jak vejce vejci*. Je svou záhadností skoro *magickou* historickou osobností, která je pevnou součástí tehdejší a dnešní bulharské, a dle své intelektuální úrovně, snad i evropské elity. Měla to štěstí a privilegium narodit se do kulturní, řečeno dnešními slovy *do správné rodiny*, od dětství hrála na klavír. Absolovovala gymnázium ve Varně, získává co nejlepší univerzitní vzdělání – studovala přírodní vědy na univerzitě v Sofii a v roce 1907 vystudovala i francouzskou filologii v Ženevě a Grenoblu.

[14] Melodický jazyk Gabe je pak po celý život její vizitkou, jak časem s uznáním píše i Nezval. A on to jasně uměl rozpoznat. Tu samou precizní schopnost vyjadřování se měla např. Božena Němcová;

[15]

D. Gabe jako studentka na Univerzitě v Grenoble ve šk. r. 1905/06

Po studiích a po návratu do vlasti se v témže roce stává učitelkou francouzštiny ve městě Dobrič. V roce následujícím 1908 měla svůj skutečně dospělý poetický debut, kdy se představila útlou sbírkou veršů *Fialky* (*Теменуги*), o které již byla zmínka. Měla podtitul lyrické písně (лирически песни) a na titulní stránce se skvělo Dora G. V jejích prvních verších jsou nejčastější slova život a smrt, slzy, pláč a touha, smutek, láska, samota a zklamání, temná noc, hvězdy a měsíční svit, rozdrásaná neklidná duše a rozbušené srdce, ptáci a květiny. Ještě tehdy jako by vsakovala v sobě texty polského mesianismu Adama Mickiewicce, kterého za několik let s úspěchem překládala. I přes autorčino mládí jsou to básně smutku, únavy a skepse, což vůbec není divu, když ještě skoro v dětství hodně četla melancholickou ruskou a severskou lyriku, plnou tíhy a kolikrát i beznaděje. Do jejího setkání s Nezvalem – skoro nejčastější Dořina témata. Pak, jak uvidíme, ve třicátých letech 20. století básnířka dozrává jako tvůrčí osobnost, poněkud mění poetické zájmy a s tím i okruh témat.

[15] http://www.libdobrich.bg/files/digital/images/1463f.jpg.

Na básnické začátky D. Gabe nejsilnější vliv měla tvorba a rady jejího učitele poezie Peja K. Javorova (1878–1914)[16], básníka a tehdejšího dramaturga Národního divadla v Sofii. Dříve, než její básně vyšly v knížce, publikovala v náročném časopisu pro vědu, literaturu a kritiku bulharské *Moderny – Mysl (Мисъл, česky Myšlení).* Čtenáři tohoto časopisu patřili k vysoké inteligenci bulharské kultury – znalci básnického, divadelního a hudebního umění. Její první básnická sbírka je v duchu tehdy *vládnoucího* symbolizmu. Obsahuje šestapadesát očíslovaných básní, z nichž většinu tvoří osmiverší a dvanáctiverší. Pouze jedna báseň – to druhé osmiverší – má dedikaci *„Mým rodičům“* (*На моите родители)*. Publikovat, a rovnou napoprvé v tomto časopisu, se už tehdy jevilo jako dobytí poetického Parnasu.

Od roku 1911 do roku 1932 pobývala často v zahraničí (někdy i se svým manželem prof. Bojanem Penevem[17]) v souvislosti s překladatelskými a filologickými aktivitami a zájmy: byla v Polsku, Německu, Švýcarsku, Rakousku, Československu, Francii, Velké Británii, v Řecku, aj.

Ve dvacátých a třicátých letech neúnavně přednášela doma v Bulharsku i v zahraničí o problémech bulharské literatury a o tragických osudech svého rodného Dobrudžanského kraje[18]. V letech 1947–1950 pracuje jako diplomat – kulturní atache na Bulharském Velvyslanectví ve Varšavě. Fantasticky reprezentuje a zastupuje Bulharsko na kongresech PEN klubů[19] na mezinárodních fórech spisovatelů, překladatelů a kulturních osobností. Je uznávana jako jedna ze spisovatelek, patřící ke klasiků dětské literatury, autorka nádherných krátkých veršíků a říkanek. Píše poezii co nejblíže dětem, disponuje jistou vrozenou bezprostředností, smyslem pro detail a dětskou nevinností. Prostě se dívá na svět očima nadšených dětí – *„velkýma očima malé holčičky“*, občas i *„smutnýma očima“* poezie, jak jí píše Nezval v roce 1949.

Od roku 1917 do konce svého života v roce 1983 aktivně překládá z polštiny, češtiny, ruštiny, francouzštiny, řečtiny díla autorů světových jmén jako jsou: Adam Mickiewicz, Jan Kasprowicz, Juliusz Slowacki, Samuel Marshack, Jannis Ritsos, Jiří Wolker, Karel Čapek,

[16] O tomto oblíbeném bulharském básníkovi dále podrobnější. Není náhoda, že je to též jedna z autentických historických postav Nezvalova románu *Jak vejce vejci* z r. 1933;

[17] O něm podrobněji níže;

[18] Viz zde Úvod a pak dále v textu;

[19] Mimochodem, na kongresu PEN klubů v Praze (v roce 1938, kdy vyšel i český text její knížky *Dávno*) delegátům přednesla referát na téma: *Svět dětské spirituality a literatura pro děti*;

Vítězslav Nezval aj. Její vlastní díla byla přeložena a vydána v Rakousku, Argentině, Velké Británii, Vietnamu, Německu, Řecku, Kanadě, na Kubě, v Libanonu, Peru, Polsku, Rumunsku, Rusku, na Slovensku a na Ukrajině, ve Francii, v České republice aj. Její tvorba pro děti a mládež vznikala z větší části mezi dvěma světovými válkami, ale vrcholu básnické dílo D. Gabe dosáhlo koncem šedesátých a hlavně v sedmdesátých letech. Vydala sbírky prostých, moudrých, vycizelovaných veršů: *Posečkej, slunce* (*Почакай, слънце* z roku 1967, český překlad Jarmily Urbánkové je z roku 1981), *Básně* (*Стихотворения,* 1967), *Neviditelné oči* (*Невидими очи*, 1970), *Zhuštěné ticho* (*Сгъстена тишина*, 1973), *Hlubiny* (*Глъбини*, 1976), *Rozhovory s mořem* (*Разговори с морето*, 1976). Její poslední veršíky, níže přiloženy, jsou o životě. Napsala je už v nemocnici, pět měsíců před skonem. Za Dorou Gabe zůstává pětasedmdesát let souvislá produktivní tvůrčí práce!

Със милиони пипалца очите ми докосват тоя свят и го поглъщат с жажда... 24. 10. 1982, Дора Габе	*Miliónem* *chapadýlek* *mé oči se* *dotýkají* *tohoto světa* *a dychtivě ho polykají ...* *Srpen 2019 (překlad můj, SG)*

Na začátku 20. století, po svém knižním debutu, Gabe dvacet let nevydala verše pro dospělé! Podle jejích vlastních slov *„manželství s velkým literátem na chvíli upozadilo básnířku“*. Tehdy hlavně překládala a pomáhala svému muži se sběrem materiálů k textům a k přednáškám v jeho akademické univerzitní kariéře. Dořina intimní lyrika ve druhé sbírce jejích mladých let – *Pozemská cesta* (*Земен път*, až z roku 1928)[20] je jako umělecká malba – jako freska. Sbírka obsahuje celkem čtyřiašedesát básní a skládá se ze šesti cyklů: *Písně*, *Oči, Pozemská cesta*, *Album, Větry* a *Dobrudža*. Je to určitá psychografie lyrické hrdinky, zachycená v době svého osobního vnitřního usebrání se a konsolidace. Pro hrdinku – doba hledání opory a nového směru v životě tak, jako tehdy je ve svém skutečném životě hledala i Gabe. *Vypsala* se ze smutků a splínů v životě!

[20] Vyšla pouhý rok po smrti jejího tatínka Petra Gabého a pak i manžela Bojana Peneva. Dora byla otřesená, přesto, že tehdy už s Penevem žili odloučeně;

A pak je tu rozsáhlejší poema *Náměsíčná* (*Лунатичка*, 1932),[21] kde vidíme autorku jako vyzrálejší osobnost. Básně zde obsažené svědčí o snaze nějak vplout a integrovat se do vírů expresivních procesů v estetice a poetice literatury dvacátých a třicátých let 20. století. Přeorientuje se i k sociálním otázkám, přemýšlí už ne pouze o osobní osamělosti, snaží se pochopit mechanizmy určité společensky ustanovené osamělosti. A to už bylo v časech jejího seznámení s Nezvalem. Český poeta – jako blízký přítel i jako kolega – měl nemalý vliv na tvorbu Gabe po dobu následujících sedmadvaceti let. A opačně.

[21] Zatím není přeložena do češtiny, o ní podrobně níže;

3 Dora Gabe a její *česká stopa* – první kontakty s česko(slovenským) prostředím a kulturou

Ještě v prvních letech po své svatbě, od roku 1911, básnířka cestovala se svým manželem Bojanem Penevem[22] přes tehdejšího Československa do Polska. Zájmy o český jazyk, literaturu a kulturu se u Gabe začaly projevovat hlavně po seznámení s Máni Maxovou[23] v Sofii a s Arne Novákem[24] v Brně. Je to důležitým a literární historií trošku opomíjeným faktem. Doma s matkou Dora hovořila (hlavně) rusky, ve škole bulharsky, se služebnictvem v domě svých rodičů turecky, vystudovala romanistiku (francouzskou literaturu), měla za manžela profesora slavistiky, který ji přivedl ke studiu a překládání z polštiny, a její zájem učit se i česky, primárně zajímal asi málokoho z vědců. Proč, k čemu by potřebovala i češtinu? To pak časem bude jasné.

[22] Prof. Bojan Penev (1882–1927), renesanční osobnost v kulturním životě Bulharska na zač. 20. století: literární historik, vědec – slavista (hlavním jazykem polonistou), spisovatel, hudebník a malíř. Přednášel slavistiku a komparatistiku slovanských literatur na Univerzitě Sv. Klimenta Ochridského v Sofii. Napsal jednu z nejlepších knih o Beethovenovi vůbec („Бетховен", изд. „Т.Ф.Чипев" 1930, София). Manželský svazek otevřel Doře Gabe nové tvůrčí obzory, cesty a možnosti. Penev v letech těsně před první světovou válkou pobýval mj. také v Krakově, ve Varšavě a v Praze. V archivech a univerzitních knihovnách shromažďoval materiál ke svým literárně-historickým studiím o působení polské a české literatury na bulharské písemnictví v období národního obrození. Byl to erudit světového střihu;

[23] Rodina Maxových – Marie a Prokop, patřila k nejužšímu kruhu českých přátel D. Gabe v Sofii. Prokop Maxa (1883–1961) byl legionářem, prvorepublikovým politikem – Masarykovcem a diplomatem, velvyslancem Československa v Holandsku, Polsku a v Bulharsku (v Sofii v letech 1931–1939);

[24] Prof. PhDr. Arne Novák, vlastním jménem Arnošt František Marie Novák (1880–1939) – český výtvarný a literární historik, kritik, bohemista a germanista. Od r. 1920 řádný profesor české literatury na Masarykově univerzitě v Brně;

[25]

Prof. Bojan Penev – rok 1909, Sofia

Nejspíš se s prof. Novákem a s jeho rodinou jako první seznámil vědec Bojan Penev během svého studijního pobytu v Čechách v roce 1914. Nedlouho po manželově návratu do Sofie Dora Gabe zaslala v březnu roku 1915 svoji básnickou prvotinu *Fialky* i s věnováním: *Paní a panu Novákovi.* Písemné (a nejspíš i osobní) kontakty rodiny Dory Gabe a Bojana Peneva s rodinou A. Nováka pokračovaly také ve dvacátých a třicátých letech 20. století.[26] Právě ve třicátých letech se básnířka už začala skutečně velice seriózně učit český jazyk. Její sofijská přítelkyně Marie Maxová, manželka t. č. českého velvyslance P. Maxy, byla časem velice nápomocná s přípravami hrubého překladu Dořiných textů, které pak v Čechách Nezval musel přebásnit.

„… S českou literaturou, především s poezií, jsem se seznámila ve třicátých letech. Tenkrát jsem se začala učit česky, abych mohla lépe poznat vaši literaturu a kulturu. Četla jsem Wolkrovy pohádky a básně. Velmi se mi líbily. Zamilovala jsem si je. Postupně jsem se

[25] http://www.libdobrich.bg/files/digital/images/1470f.jpg.

[26] Na podzim roku 1931, dne 20. 10. 1931, tj. čtyři roky po manželova skonu, D. Gabe zaslala svou druhou básnickou sbírku „*Земен път*" (*Pozemská cesta*) i s věnováním: *„Paní a panu prof. Arne Novákovi se vzpomínkou na mého manžela Bojana Peneva";*

zdokonalila v češtině natolik – znala jsem dobře polsky – že jsem mohla vniknout do obsahu a smyslu básně“[27].

[27] Dorovsky: Spisy FF, s. 96; Obdobně hovořila Gabe i s pí dr. Hronkovou;

4 Toponymie života: příběhy, ozvěny a dozvuky jednoho osudového setkání

4. 1 Seznámení s Nezvalem

O tomto setkání se dodnes nesou různé legendy, fámy a řeči, kolují všelijaké historky, jak už to u zajímavých osobnostéch bývá. Uvádí se různé důvody a hlavně roky (rok 1931, rok 1932 aj). Spoléhá se často ne na to, co je psáno, ale někdy pouze na lidskou paměť, a časem to není vždy ten nejjistější a nejspolehlivější pramen. O tom všem a o svých debatach se Seiferetem mi v roce 1995 vyprávěl již zmíněný Vato Rakovski. Toto svědectví bylo přímo od Seiferta:

„…V parném létě roku 1932, měsíc červen v pražské kavárně Slávia sedí dvě krásné cizinky – bulharské básnířky Gabe a Bagrjana. Najednou dovnitř bouřlivě vtrhl Nezval a velice se zlobil na přítomného kavalíra těchto dam – Jaroslava Seiferta…“.

Kdoví, jak to tehdy přesně bylo, nicméně život Dory Gabe je podobnými historkami přímo vyšperkován. Na tohle vyprávění navazuje další skutečná situace z roku 1953, kterou opět zprostředkoval V. Rakovski:

„… Přijel jsem do Prahy na dva měsíce. Byl jsem poprvé v cizině. Praha pro mě byla jiný svět. Jednou večer jsem navštívil klubovnu Svazu československých spisovatelů na Národní 11, kde se recitovaly básně. Sál byl plný, místo tu nebylo. Jedině v první řadě byla volná jedna položidle. Byl jsem tehdy štíhlý sedmadvacetiletý chlapec a ta půlka židle mi stačila. Vedle mně seděl velikánský člověk, kterému sotva stačila židle a půl. Slyšel jsem jeho dech. Dýchal těžce a zřejmě se nudil. Nevydržel to. Vstal a bez vyzvání si vzal slovo. To nebylo slovo. To byla hudba slov. Báječná řeč! Čeština toho pána mi učarovala. Když večer skončil, kdosi mě s tím pánem seznámil[28].

„Vy jste Bulhar?“ zeptal se mně.

„Ano,“ řekl jsem.

„A znáte Doru Gabe?“

„Ano.“

„A Bagrjanu?“

„Samozřejmě,“ odpověděl jsem.

[28] Nejspíš to byla česká bulharistka Marie Bublová, která tehdy Rakovského v Praze doprovázela;

„Pozdravujte je od Vítězslava Nezvala.“

Hudbu češtiny v hlase Nezvala doposud nesu ve svém sluchu…“[29]

Podle zachovaných zpráv, dopisů a pohlednic mezi Gabe a Nezvalem lze doložit, že se s českým spisovatelem Vítězslavem Nezvalem[30] Dora Gabe seznámila na vzpomínkovém večeru k úmrtí Thomase Alvy Edisona ve Vinohradském divadle v Praze. Byl podzim roku 1931, nikoliv až v roce 1932, jak se často mylně uvádí. Tam se poprvé přednesl i Nezvalův *Edison*. A byla to premiéra velice úspěšná. Existuje fotografie[31] z roku 1931, kterou se nakonec povedlo vypátrat a ověřit, a ta naprosto přesně určuje, kdy poprvé přijela Dora Gabe do Prahy. Daně Hronkové a V. Rakovskému básnířka velice stroze sdělovala např.: že to bylo v roce 1932, že u seznámení s Nezvalem Elisaveta Bagrjana[32] nebyla, že se Nezval určitě spletl, když tvrdí opak, atd. Všechno bylo ale nakonec jinak, jako ve starém fóru!

[29] Český projev Vaťa Rakovského v pražském Klementinu ze dne 23. 11. 2005, kdy mu byla k jeho osmdesátinám předána Rezortní medaile Ministerstva kultury ČR *Artis Bohemiae Amicis* za šíření dobrého jména české kultury v zahraničí. Celý text je v mém archivu (SG);

[30] Vítězslavu Nezvalovi (26. 5. 1900 – 6. 4. 1958) bylo tehdy jednatřicet let, Doře pětačtyřicet;

[31] Fotografie je dále přiložena v textu;

[32] Elisaveta Bagrjana, vlastním jménem Elisaveta Belčeva (1893–1991) – velká bulharská básnířka, životní souputnice, rivalka a přesto kamarádka D. Gabe. Shodou okolností to ona přeložila do bulharštiny *Sbohem a šáteček* Nezvala. Podle velice dobře informovaných osob – znalců (např. J. Seifert, V. Rakovski) byl Nezval zamilovaný ve stejnou dobu i do ní, a svěřoval se s tím svému příteli, básníku Branislavu Františkovi. O tom ke konci svého života hovořila dokonce i Bagrjana se svými přáteli. Liza Bagrjana se ovšem nestala hrdinkou v jeho románu, ani není známo, že by jí Nezval věnoval básně. Ovšem, cesty Gabe a Bagrjany byly osudově propleteny po celý život a je to další nesmírně zajímavá látka, ale v tomto textu by to byla příliš velká odbočka;

Elisaveta Bagrjana – třicátá léta 20. století

Skoro nikdo to Doře nevěřil. Stejně jako jí celý život nevěřili ani dlouho uváděný rok narození 1888. Kolem tohoto jejího *nepřesného* roku narození kolovalo tolik až zlomyslných a dehonestujících historek, že se u toho trošku zastavíme. Je to důležité hlavně z hlediska faktů, každý ma přece jedno stejné datum narození. Většinou! A navíc mám dojem, že se ještě nikdo tak do hloubky obdobného pátraní, zatím, nepustil.

4. 2 Tajemství stoletých archivů: doklady k narození D. Gabe

Bulharským tiskem v červenci roku 1998 proskočila zpráva, že v Centrálním státním archivu v Sofii byl objeven jak její rodný list, tak i další doklady, kde uvedené datum je stejné – 24. 8. 1888! Senzace! Čili – podle tisku – vše napraveno! V reálu nikoliv. Ve skutečnosti, při velice pečlivém zkoumání dokladů (i s lupou), je naprosto jasné, že bylo zaděláno na další nedorozumění. Jde totiž hlavně o dva různé doklady – originály, vydány Bulharskou exarchií v rozmezí jednatřiceti let!

První je rukopis – originál z r. 1908[33] – АКТЪ z 29. 12. 1908, který dokládá, že tohoto dne Dora Gabe, narozená – **11. 7. 1886,** židovského vyznání, se dobrovolně nechává pokřtít a přijímá pravoslavnou konfesí křesťanského vyznání. Ví se, že před svým sňatkem

[33] Uložen v pobočce Státního archivu ve městě Dobrič, ДА, Добрич, ф. 236, оп. 1, Info Dr. Kremena Miteva, **5. 2. 2019**: http://bgdiaspora.h3b.ru/16203 ; http://www.antimovski-han.org/article.php?id=1079;

s Bojanem Penevem Dora přijímá pravoslaví, tj. i termín následujícího svatebního rituálu 7. 1. 1909 naprosto souhlasí.

Další doklad – originál, též vydán Bulharskou exarchií dne 4. 1.1939 – СВИДЕТЕЛСТВО ЗА СВЕТО КРЪЩЕНИЕ[34] (i se starým bulharským pravopisem, Potvrzení o křtu svatém) ovšem dokládá, že za prvé Dora Gabe-Peneva je narozená **24. 8. 1888** a za druhé zde navíc není vůbec žádná zmínka o tom, že původní konfese básnířky je židovská!

Že by určité úmyslné matení stop? V roce 1939 by to jistě nebylo nic zvláštního. V druhém dokladu vidíme uveden jako rok vydání přesně ten rok 1939. A tím je řečeno hodně. U moci v Německu je dávno Hitler, v Protektorátu Čechy a Morava Nezval má už potíže s Němci a nad Evropou visí válka. Bulharsko své židovské spoluobčany v této válce pak zachránilo, jak známo. Ale v lednu roku 1939, kdy byl dokument vydán, to určitě ještě nikdo nemohl předpokládat, natožpak s určitosti vědět. Pravděpodobně Dora Gabe nutně potřebovala doklad, že je křesťanského vyznání. Její manžel byl již dvanáct let po smrti, takže i to uvedení provdaného bulharského příjmení *Peneva* potvrzuje moji domněnku, že jednatřicet let po svém pravoslavném křtu Gabe evidentně musela nahradit chybějící původní doklad (zde též uvedený АКТЪ) z velice závazných důvodů. Nebo ho třeba jen prostě nechtěla ukazovat? Mohl by se, i pro to, jasné doložit možná relevantní příčina. V anketě Ivana Sarandeva sama spisovatelka vysvětluje: *„Mám židovský původ a to nejčistší, není tam jiná krev. Můj otec je z rodu Levitů, kde nebylo obchodníků, pouze učitelé, rabíni a lidi s čistě duchovními zájmy...“*[35] Zkrátka buď, jak buď, máme tu další originál – dokládající Dořinu pravoslavnou víru – ovšem, s poněkud jinými detaily!

A pak – mezitím v roce 1918 – Dora Gabe vlastní cestovní pas, evidentně vydán na základě ještě nějakého, zatím neobjeveného podkladu (dokladu)[36], kde datum narození je též **24. 8. 1888.** Na tento pas cestovala tenkrát např. do Vídně. Takže zatím, i přes jásání tisku, dodnes neznáme její přesné datum narození. Předpokládá se pouze, že nejblížší k pravdě by byl termín mezi 5. až 11. 7. 1886. Sama Dora hovořila o tom, že se narodila během žní, a to v Bulharsku nemůže být až v srpnu, ale nejpozději v červenci. Jelikož byl celý spisovatelčin život opředen mytologiemi a opentlen neověřeními pověstmi, to mé, časově a geograficky

[34] Uložen v Centrálním státním archivu v Sofii;

[35] Sarandev 86: 70-71;

[36] Poslední informaci, kterou se mi povedlo zjistit, je, že originál rodného listu D. Gabe nejspiš zachován nebude, jelikož byl (prý!) zbořen kostel, kde byla uložena matrika narozených. To ale určitě neznamená, že pořád někde neleží nějaký opis. Třeba se ještě něco najde (?). Viz též Michail 1994: 210;

dosti náročné, pátrání a ověřování různých faktů a detailů, nakonec bylo složitější, než jsem původně předpokládala. Ovšem nesmírně zajímavé a občas i dobrodružné. Proto i tato kapitola se musela opravovat a aktualizovat natřikrát! To minimálně! Ale záhada pořád ještě zůstává, přesto, že když jsem se do toho pustila – jsem měla vcelku jasno. A bulharský tisk také!

Je jistá jediná věc – skutečný originální zápis o narození Dory Gabe v nějaké (asi kostelní) matrice pořád ještě není nalezen. V různých zdrojích jsou tak nadále uváděny jak rok 1886, tak i rok 1888, dokonce někde v úředních školních papírech učitelů byly vidět i roky 1885 a 1884! Což je nejspíš chyba z nepozornosti. Ústně se roznášely, a ještě dnes roznáší fámy dokonce i o roku 1883 – prý se 3 lépe opravuje na 8! A to je už naprosto vyloučeno, protože Dora měla o pár let staršího bratra Israela (Seňu) Gabe, narozen roku 1884, atd. atd. Detektivka!

Se souhlasem rodiny se úředně rozhodlo[37], že s ohledem na později přiděleného (!), až roku 1977 – RČ Dory, se bude oficiálně používat a jako platný uznávat pouze rok 1888. Za jejího života to tak skutečně bylo, nicméně pro historii by již určitě šlo fakta zpřesnit. Na tvůrčí činnost této velké osobnosti podobné nepřesnosti nemají vůbec žádný vliv, nicméně i to svým způsobem poukazuje na všude přítomnou nejistotu v jejím životě. Jiná věc je, a stejně důležitá, že Dora Gabe nejen oplývala neslýchanou energii a pracovitosti, ale tak nějak uměla čelit času! Doslova!

[37] Hlavně její netéř Violeta Peneva k tomu svolila;

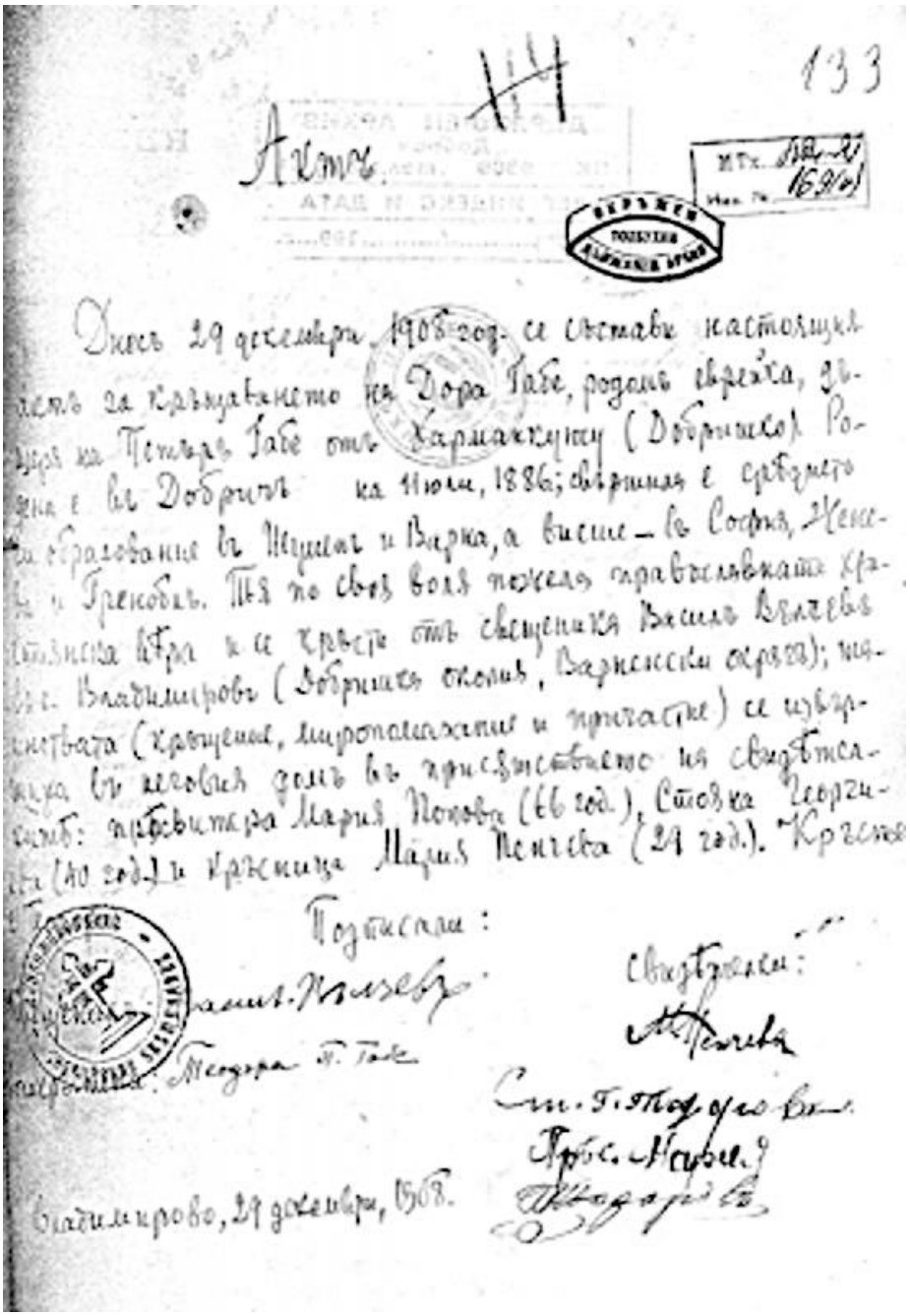

АКТЪ o křtu do pravoslaví, tedy nejde vůbec o Rodný list tak, jak ho dnes známe a jak informoval bulharský tisk v roce 1998. Na začátku 20. století jako matrika v Bulharsku ještě „fungoval“ zápis o narození a umrtí v kostelních knihách. „*Dnes, 29. 12. 1908 byl sepsán následující Akt o křtu Dory Gabe, rodem Židovka, dcera Petra Gabého z vesn. Harmankujulu (okres Dobrič), narozená* ***11. 7. 1886*** *atd. …“* Dora je zde podepsána jako Teodora P. Gabe.

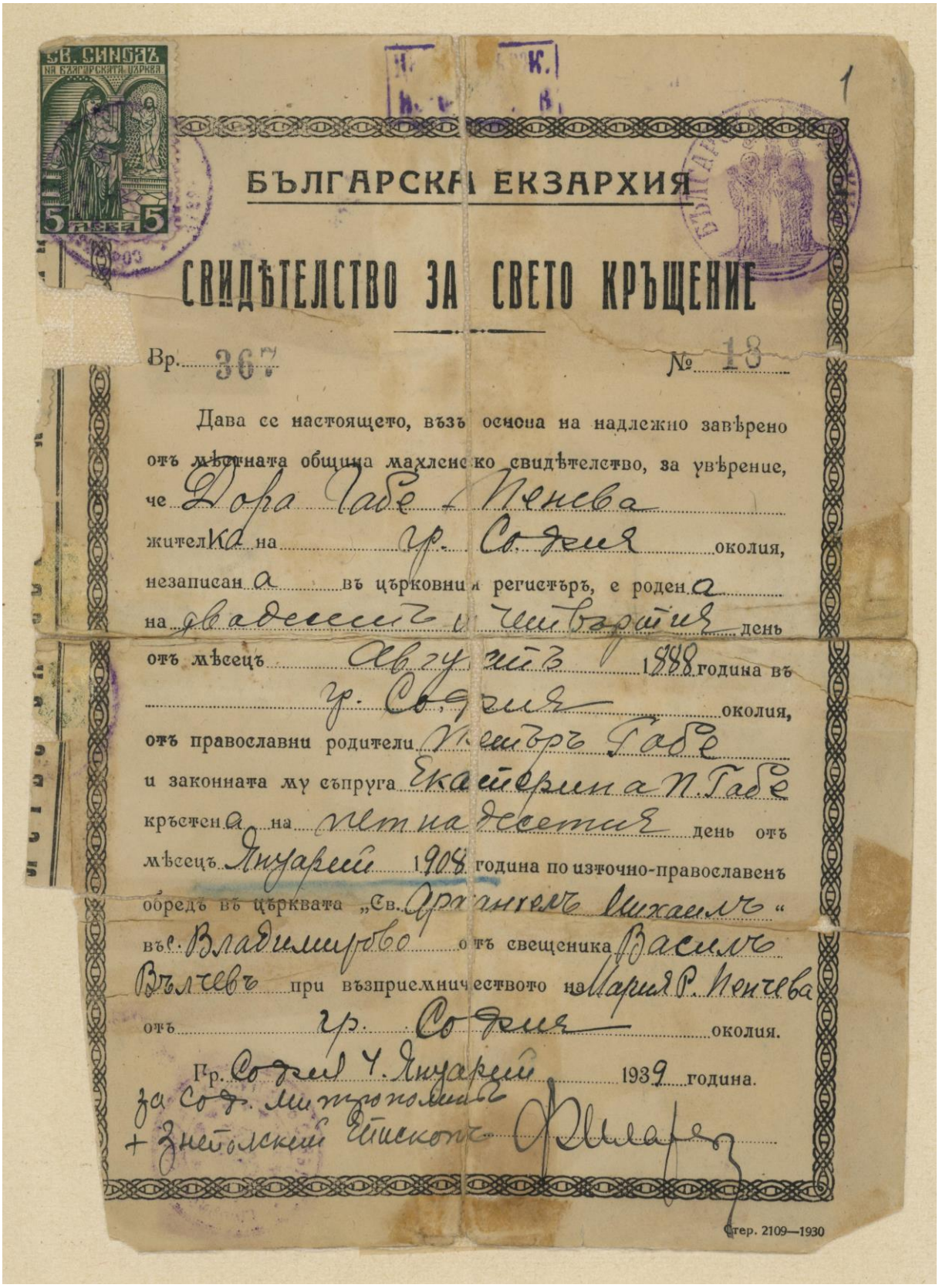

БЪЛГАРСКА ЕКЗАРХИЯ

СВИДѢТЕЛСТВО ЗА СВЕТО КРЪЩЕНИЕ

Вр. 367 № 18

Дава се настоящето, въз основа на надлежно завѣрено отъ мѣстната община махленско свидѣтелство, за увѣрение, че Дора Габе Пенева жителка на гр. София околия, незаписан а въ църковния регистъръ, е роденa на двадесети и четвърти день отъ мѣсецъ Августъ 1888 година въ гр. София околия, отъ православни родители Петъръ Габе и законната му съпруга Екатерина П. Габе кръстенa на пети надесети день отъ мѣсецъ Януарий 1908 година по източно-православенъ обредъ въ църквата „Св. Архангелъ Михаилъ“ въ с. Владимирово отъ свещеника Василъ Вълчевъ при възприемничеството на Мария Р. Пенчева отъ гр. София околия.

Гр. София 4. Януарий 1939 година.

за Софийски Митрополитъ
+ Знеполски Епископъ

Стер. 2109—1930

Doklad – Potvrzení o křtu svatém z roku 1939. Je to další doklad o stejném aktu křtu, vydán po jednatřiceti letech Bulharskou exarchií opět jako originál, nikoliv jako opis – kopie původního AKTU z roku 1908. Asi pro to byl skutečně pádný důvod, zatím ho neznáme.

Cestovní pas spisovatelky z roku 1918, kde vidíme opět datum narození **24. 8. 1888**

4. 3 Nezvalovy kontakty s Dorou Gabe

Zpět k Nezvalovi: básník zanechal přímé písemné svědectví o kontaktech s Dorou. Ona o tom rozmlouvala s Danou Hronkovou, s V. Rakovským, v anketě Ivana Sarandeva, s Ivanem Dorovským, se Snežinou Kralevou, se svoji pozdější sekretářkou Marií Stoilkovou, a pokaždé verze seznámení byly uváděny s trošku jinými detaily. Vypadá to jako něco ne tak úplně důležitého, nicméně domnívám se, že to její skutečné tvůrčí puzení pokračovalo i v životě. Lépe řečeno – nikdy neustávalo. Vystopovat a zafixovat přesně a důkladně faktologie jejího života proto možné asi nikdy nebude.

„...Básnířka vůbec nebere vážně v potaz faktologickou přesnost, často zapomíná nějaký detail, nebo původ něčeho, co ji v tomto okamžiku jaksi ‚nesedí'. Prostě psychologicky zpracovává faktologii! Na začátku našich debat mě to naprosto šokovalo..." [38]

Ale možná, že máme pádné vysvětlení Gabe ke slovům Sarandeva: *„...Nerada se vracím do minulosti. Kdybych začala vzpomínat, kdybych začala psát memoáry, byla bych*

[38] Sarandev 1986:7; Také je důlezité vědět, že ke konci této ankety (cca 1964–1966) jí bylo už rovných 80 let;

ztracena, přervala bych svá pouta se současností a už bych nežila dnešním životem svého národa. Svými verši chci vstoupit do nitra člověka jako žena!"[39].

A je to pochopitelné a jasné. Uváznout pouze v tenátech minulosti zahubilo nejednoho tvůrce. Jenom nejschopnější a nejsilnější mají tu sílu a schopnost jít pořád dopředu, neopájet se tím co bylo – kdy bylo, ale prostě jít jen a jen dopředu. Český spolutvůrce poetizmu, a ve třicátých letech, vůdčí osobnost českého surrealizmu o jejích seznámení píše takto ve své knize vzpomínek *Z mého života*[40]:

„…V letech třicátých či nedlouho po nich seznámil jsem se s dvěma bulharskými spisovatel-kami: s Dorou Gabe a s Bagrjanou. Měl jsem milou příležitost doprovázeti je na cestě po některých českých městech a s Dorou Gabe jsem navštívil Bratislavu. Při té příležitosti překládali jsme s Dorou básnické prózičky z její knížky pro děti[41]*, nazvané Dávno, která mě na každé své stránce okouzlovala svou zvláštní poetičností a zvláštním druhem citu, který byl do nich zaklet. Od té doby, co znám volné verše Nazima Hikmeta, musím dosti často myslet na lyrismus Dory Gabe, který jako by měl něco rodově blízkého lyrismu tureckého básníka. Tehdy byly, myslím, Dora Gabe s Bagrjanou hosty Penklubu…."*

V roce 1971 Dora Gabe vyprávěla Ivanu Dorovskému[42] o svém seznámení s Nezvalem docela jinak než před tím Rakovskému, Hronkové, Sarandevovi aj., a to už celkem odpovídá i tomu, co zanechal ve své knize Nezval:

Dorovský: „*...V Sofii jsem si proto chtěl ověřit co nejvíce z toho, co o ní český básník napsal. Připomněl jsem si zásadu římského práva Audiatur et altera pars (Budiž slyšena i druhá strana). Spojil jsem se s básnířkou Dorou Gabe telefonicky. Přijala mě ve svém bytě velmi srdečně a mile. A dlouho mě nepustila ke slovu. Vyptávala se na to, co dělám, proč se zajímám o její přátelství s Vítězslavem Nezvalem, co je nového u nás, kdo píše dobrou poezii a knížky pro děti. Teprve pak odpověděla na to, co jsem jí přečetl z Nezvalovy knihy.*

Gabe: „*...Byla jsem u vás poprvé v roce 1931. Na cestě do Polska jsme se zastavily s Elisavetou Bagrjanou v Praze. Na pozvání, tuším, vašeho ministerstva zahraničí*[43] *jsem přednášela o bulharské literatuře. Nezval byl tenkrát v Brně a o mém příjezdu do Prahy se*

[39] Michail 1994: 117;
[40] Nezval 1965;

[41] Později Nezval koriguje ten svůj názor a píše, v dále plně citovaném textu, že je to knížka pro dospělé, psána optikou dítěte. Jak vidno nejen Dora měnila a poopravovala své názory;

[42] Dorovský 2015: 2;

[43] Ve skutečnosti se o to zasloužil český diplomat, t. č. velvyslanec v Sofii, Prokop Maxa a Slovanský institut v Praze;

dozvěděl z filmového týdeníku, v němž ukázali mou fotografii. Byla jsem tenkrát mladá a hezká. Nezval přijel prvním vlakem do Prahy. Ačkoli byl o patnáct let mladší než já, zamiloval se do mne. Viděli jsme se jen krátce. Pak jsem přijela do Prahy podruhé..."[44]

4. 4 Dora Gabe a Československo, rok 1931

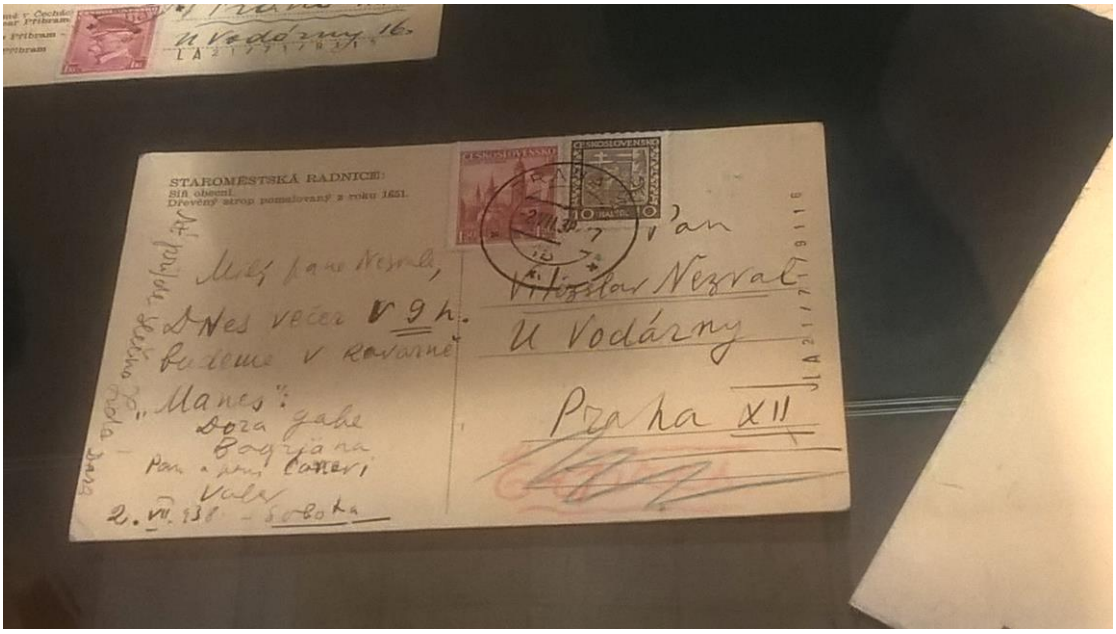

Pohlednice z r. 1931, odeslána Nezvalovi pražskou potrubní poštou, kde jsou podepsány jak Gabe, tak i Bagrjana. Tím je potvrzena verze, že se básníci museli znát už v r. 1931.

Po předchozím úspěchu svých literárních přednášek a čtení v Paříži[45] a v Londýně byla na podzim roku 1931 Gabe pozvána Slovanským institutem v Praze, za pomoci Prokopa Maxy, do Československa. V pražské Umělecké besedě měla přednášku o bulharské literatuře. Přítomní ji přijali, podle slov kritika a slavisty Josefa Páty,[46] jako uměleckou esej. Obecně se zdá, že prof. Páta velice obezřetně přijímal informace Gabe a, jak uvidíme, ani ji jako kritik moc nešetřil. Skoro vůbec. Dokonce v tehdejším letitém sporu Gabe – Christov[47] byl na straně Kirila Christova, který naprosto nekavalírský a dlouho veřejně napadal a urážel básnířku! Co se všechno může stát i citlivým poetům na pouhé literární přednášce a jaké to

[44] Ihned v následujícím roce 1932;

[45] V březnu roku 1929 Dora Gabe měla v Paříži před studenty přednášku *Emigrantské osudy soudobých bulharských básníků*. A tehdy bulharský poeta Kiril Christov započal proti ní v rodném tisku dehonestující kampaň. Bouřlivé pokračování tohoto sporu bylo za dva roky v Praze, v roce 1931;

[46] Prof. PhDr. Josef Páta (1886–1942) – český slavista a lingvista z FF UK v Praze. Odbojář, popraven nacisty;

[47] Viz níže v textu;

může mít důsledky![48] Sama přednášející ovšem uměla všude a skoro vždy uhranout přítomné svou osobitou krásou a šarmem. Posluchače této přednášky, stejně jako předtím i francouzské studenty, upoutal navíc její neakademický, nekonvenční pohled na tragické osudy některých tvůrců bulharské poezie, žijících – hlavně v cizině – jako vyhnanci.[49] Tento projev Gabe vyvolal v tisku (v českém, pak následně i doma v bulharském) pokračování ostrého sporu s bulharským básníkem Kirilem Christovem, který žil tehdy v Praze, byl lektorem bulharštiny na FF UK a cítil se přednáškou zneuznán i urážen. Což při jeho povaze určitě nebylo složité docílit! O této přednášce a následném bouřlivém skandálu se hovoří po Praze v příštích třech letech. Něžná, milá, dobře vychovaná Gabe zřejmě uměla rozpoutat přímo pekelné strasti a vášně. Ne nadarmo jí Elisaveta Bagrjana věnovala báseň *Nestinarka*.[50]

Tento metaforicky obraz tanečnice na žhoucích uhlících by mohl přesně odpovídat plamenné povaze Gabe, která věděla přesně proč, kde, komu a o čem z bulharské literatury

---

[48] Stať *Bulharské literární ovzduší,* kterou prof. J. Páta napsal do českých *Rozhledů po literatuře a umění* v roce 1932, vyvolala vzápětí ostrou reakci D. Gabe. Dne 27. 2. 1933 uveřejnila v bulharském tisku *Demokratičeský sgovor* a *Mir* (*Демократически сговор* и *Мир*) *Otevřený list panu Josefu Pátovi v Praze,* v němž vyjádřila své rozhořčení a Pátovi vytkla, že nesleduje hlavní bulharskou literární revue *Zlatorog*. V odpovědi J. Páta kromě jiného napsal: „*...Charakterizoval jsem současně hledání v mladé bulharské literatuře, vytkl jsem nedostatek dobrých dějin bulharské literatury na výši doby a vědy, upozornil jsem na zmatek, jejž působí stranická kritika a subjektivní názory o bulharském písemnictví. Pro ilustraci jsem uvedl pražskou přednášku bulh.(arské) básnířky pí Dory Gabe a nespokojenost básníka Kirila Christova".* Dále J. Páta již z 1. 6. 1933: „*...Uvedl jsem všechny významnější bulharské literární historie a literárně-historické revue a uvedl jsem také nejlepší bulharské literární historiky a kritiky. Přitom jsem ovšem musil chtěj nechtěj se zmínit o nespokojenosti K. Christova, určitou částí bulharské kritiky úplně opomíjeného: vymazávati ze soudobé bulharské literatury básníka K. Christova dobře nejde… Tím spíše, že básník a dramatik Kiril Christov byl lektorem bulharského jazyka a patřil k propagátorům české kultury. Některá jeho díla se týkají našeho prostředí, našich dějin a kultury a některá jeho dramata se u nás hrála";*

[49] Drama Kirila Christova *Mistr a ďábel* (Майстор и дявол, z roku 1935) získalo bulharskou státní cenu a bylo napsáno v Praze. Námětově je spojeno se stavbou chrámu na Karlově. V zásadě celá tato „debata" vznikla de facto na základě naprostého nepochopení smyslu přednášky Gabe, a to jak prof. Pátou, tak i K. Christovem. Christov (1875–1944) žil v Praze v letech 1929–1937 dlouhodobě naprosto dobrovolně, zde si našel i ženu, a z Bulharska ho nikdy nikdo nevyháněl. Ironií osudu je, že už jako dvacelitetý, kolem roku 1895, Kiril Christov spolupracoval s časopisem *Mys*l, kde o deset let později poprvé vycházely v tisku verše mladé D. Gabe;

[50] Nestinarky jsou tanečnice z bulharského pohoří Strandža, které tančí na žhavém „živém" uhlí, a nejen, že neshoří, ale dokonce nemají ani žádné popáleniny na chodidlech. To tancování je spojeno s určitými prastarými trackými pohanskými obřady a v tomto kraji existuje dodnes;

má hovořit po světě, a umí to obhájit. Dora Gabe před svým (skoro) životopiscem Ivanem Sarandevem jasně sděluje:

„Já hovořila pouze o těch našich velkých básnících, kteří hynuli za svou vlast, žili v nepředstavitelně těžkých podmínkách, a citovala jsem z jejich děl v překladu. Co tak rozzlobilo Kirila Christova? Zdá se ale, že ho Češi pokárali za jeho stať, protože za dva dny přišel na ambasádu a omluvil se!“[51]

O tom všem lze s prof. dr. Josefem Pátou dokonce dnes s úspěchem polemizovat, i protože se zastával ne pouze faktů, smyslu přednášky a podstaty věcí, ale hlavně postavení svého univerzitního kolegy! Dnes by možná podobný střet zájmů neprošel, jak vidno neprošel moc ani tehdy – a bylo rušno. Nicméně je to dobový názor váženého literárního kritika a univerzitního vědce – bulharisty a sorabisty, a jako takového je zde citován a respektován. Navíc tento názor dokresluje a zprostředkovává jistý rakurs pohledu na situaci z jiné strany. Ale skandál to tehdy byl jaksepatří pořádný!

V Praze na slavnostní večeři na počest francouzského spisovatele Georgese Duhamela[52] v říjnu 1931 se D. Gabe, jako předsedkyně bulharského PEN klubu, seznámila mj. s Karlem Čapkem[53] a s tehdejším ministrem zahraničí Československa Kamilem Kroftou.[54] Všichni jmenovaní jsou na níže uvedené fotografii. Mimochodem Kiril Christov, i když známý literát, poeta a vysokoškolský učitel na FF UK v Praze, tam mezi pozvanými nebyl, což mnohé objasňuje.

[51] Sarandev, op. cit.: 171, překlad můj, SG;

[52] Georges Duhamel (1884–1966) – francouzský spisovatel, myslitel – pravičák a lékař. S Gabe se seznámili již v roce 1927 na kongresu PEN klubů v Bruselu, když spisovatelské fórum vedl. Tehdy se Gabe seznamuje i se spisovatelem Johnem Galsworthym. Při dalším setkání PEN klubů v Londýně, Angličan pronesl po kongresovém vystoupení básnířky neuvěřitelnou větu: *„Podívejte se, prosím vás, na ni (na Gabe)! Myslíte, že je tato krásná žena schopná napsat nečo špatného?“* Mimochodem, během jejího pobytu v Bruselu nečekaně v Sofii zemřel, její pořád ještě manžel – prof. Bojan Penev. Rozvodové stání měli za dva týdny. Dora se tom dozvěděla na Sofijském vlakovém nádraží při návratu domů. Další otřes v jejím životě, o kterém bude vyprávět Nezvalovi a on o tom napíše v románu *Jak vejce vejci;*

[53] Karel Čapek byl v letech 1925–1933 prvním předsedou československého PEN klubu;

[54] Dr. Kamil Krofta (1876–1945);

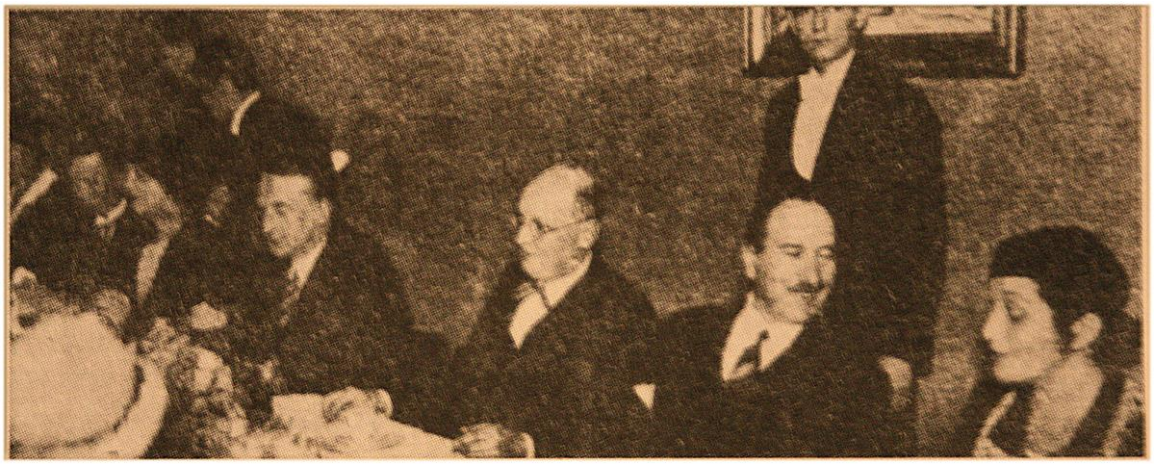

Praha, říjen1931. Zprava: Dora Gabe, tehdejší francouzský velvyslanec v Praze François Charles-Roux, Georges Duhamel, československý ministr zahraničí dr. Kamil Krofta, madame Duhamel, Karel Čapek.[55]

Po letech, po Čapkově smrti na Vánoce 25. 12. 1938, Dora Gabe uveřejnila v periodickém tisku velice emocionální nekrolog[56] a vzdala poctu kolegovi. Zasvěceně a fundovaně píše o Čapkově tvorbě (*Krakatit, Ze života hmyzu*), o jeho *lidičkách* v románu *První parta* aj.:

„... Když jsem překládala Čapkovy Hovory s T. G. Masarykem, *pochopila jsem, jakou bezednou hlubinou je jeho filozofický rozum, jaký jemný cit a srdečnou hřejivost má, jakou světlou a téměř dětskou duši, která sestoupila na zem, ale nezapomněla na nebe“.*

Takto psát může jen znalec. Vlastně, mnohem dříve, než se vůbec setkala a seznámila s Nezvalem, Dora Gabe již měla zevrubný přehled a odborně vyhraněný pohled na českou literaturu a kulturu. Samozřejmě, určitě jí do toho zasvěcoval manžel slavista, a byla nápomocná i vzdělaná česká rodina Maxů, t. č. žijící v Sofii. Přednášková cesta básnířky roku 1931 pokračovala dále do Bratislavy, a to dokumentuje plakát, kde se uvádí, že *Osvetový sväz pre Slovensko* společně s *Alliance Française* a *Slovanskou besedou* uspořádaly v Bratislavě dne 23. října 1931 přednášku Dory Gabe *Osud dnešnej bulharskej literatúry.*

[55] Zdroj: časopis *Roden glas*, č. 44/45 Praha, 1989;

[56] Deník Mir, 3. ledna 1939, s. 3;

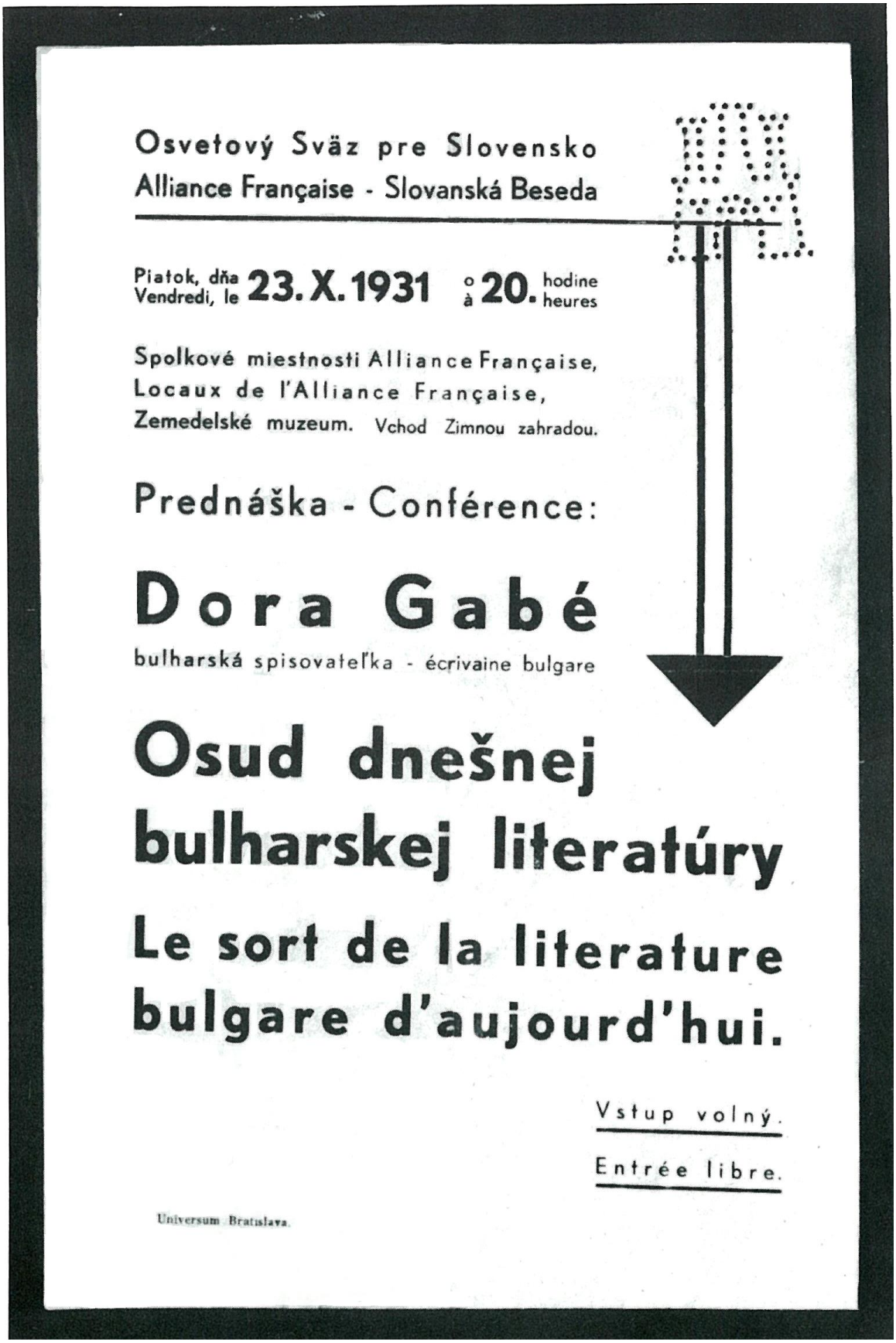

57

[57] In: Kraleva 1987;

4. 5 Dora Gabe a Československo, rok 1932

V roce 1932 je Dora Gabe – za necelý rok – opět v Praze. Nezval byl tentokrát skutečně očarován krásou bulharské básnířky a doslova jí propadl. Její osobnost až do jejího posledního dne, i v hlubokém stáří, byla obklopena nějakým podivným, enigmatickým kouzlem**.** A ten ne moc dlouhý, leč velice intenzívní román v životě, i mnohem delší tvůrčí vztah a následné celoživotní přátelství mezí básníky, může začít.

Praha 1932. D. Gabe v bulharském kroji, sedící druhá zleva*,* po přednášce na Bulharské ambasádě.[58]

Snad jeho nejzajímavější stopy a doklad o kvalitě tohoto pevného tvurčího svazku jsou jejich společný překlad básnířčiny autobiografické poetické prózy *Dávno,* vznikal hlavně v roce 1932, při její druhé cestě do Prahy, a Nezvalův román *Jak vejce vejci* z roku 1933. I když tato díla představují osobnost Dory Gabe jen nepřímo, jaksi zprostředkovaně, odrazem,

[58] http://www.libdobrich.bg/files/digital/images/1488f.jpg.

zrcadlením. Pořád se navzájem inspirovali, jak uvidíme dále, a tak vznikaly další knížky pro nejmenší – v Čechách a v Bulharsku.

5 Gabe: Dávno (Nekoga), rok 1924[59]

Svoji sbírku *„povídek pro dospělé“* vydala Gabe bulharsky v roce 1924. Dedikace zní „*Mamince“.* Jde skutečně o jednoho z jejích zásadních textu, kde Dora zachycuje svět svého slunečního, volného, bezstarostného dětství a kouzlo dětského nazírání a chápání světa. Zážitky hrdinky – malé holčičky – jsou svojí čistotou a bezprostředností v podstatě skutečnou psychologickou poezií. Velká *poetesa* pohlíží na život optikou dítěte, s jeho nenuceností, prostotou a důvěrou. A dovedla to celý život i ve svém vlastním životě! Možná i to je ten důvod, proč přežila tolik otřesů a smutku, prostě *jela* dál a psala dál!

Obsah (dle českého překladu):

Než jsme byli na světě…
Očekávání
Ďáblové
Tma
Samota
Vlk
Do hlouhových chrastí
Nejstarší dub
Zle
Strašný svátek
Sen
Podzim
Večer

Hvězdy

Dora Gabe vzpomínala, že Nezval projevoval k tomuto textu tak vřelý vztah, jako kdyby ho psal sám. Dokonce při jedné návštěvě Paříže se šel přesvědčit, že se na Univerzitě *Dávno* skutečně učí. Pak velice hrdě poukazoval *„na tu svoji knížku“*.

„(…) Nezval mi četl své verše a snažil se každé slovo vysvětlit. Dělal mi průvodce Prahou, vyprávěl o Starém Městě a Malé Straně. Přečetla jsem mu tenkrát francouzský

[59] Překlad do češtiny z r. 1932/1933, první české vydání je z r. 1938;

překlad nejkratší prózičky Večer z knížky Dávno, kterou jsme pak v kavárně Slavia společně překládali do češtiny. Nezval trval na tom, že ji musíme přeložit, že něco podobného nosí v hlavě už dlouho, ale že já jsem napsala knížku dřív. Vysedávali jsme ve Slavii a překládali větu po větě. Nezval měl silný cit pro každé slovo. Domlouvali jsme se všelijak. Nejlépe jsme si rozuměli, když on mluvil česky a já polsky. Měla jsem již za sebou překlady Slowackého veršů a Kasprowiczových Hymnů (...)"[60]

Bezmála půl roku před smrtí se Dora Gabe ještě k tomuto textu vrátila a v jednom rozhovoru pro bulharský tisk sdělovala:

„Tyto povídky byly původně zamýšleny jako vzpomínky na rané dětství.(...) Ne já – dospělá osoba, ale to dítě ve mně stvořilo tuto knihu. Jsou to psychologické stavy, podány v obrazech. Jsou to první pozorování, dojmy, prožitky, úvahy (při nedostatku zkušeností), iracionální závěry a otázky. Poprvé se v dítěti probouzejí nejrůznější pocity: o tom, co je krásné, o lásce, žárlivosti, soucitu, zvědavosti, rodí se touha poznat svět a otázky, na něž dospělí nedovedou najít odpověď. Odtud pramení ta dětská osamocenost mezi dospělými. "[61]

Větší část autobiografického příběhu dívenky, která poprvé objevuje svět, Nezval skutečně přeložil spolu s autorkou. Pak je s podívem, že odkaz na jméno autorky, jakožto překladatelky, z přebalu knihy zmizelo. Na uvedené fotce je vidět, že je z originálu českého rukopisu tato informace vyškrtnuta. Zbytek textu[62] pak přebásnil Nezval sám na základě, později zaslaného Máni Maxové ze Sofie, textu v doslovném překladu obsahu, čili poeta pracoval podle tzv. podstročníku. Nezvalovo přebásnění znamenalo ve své době mimořádný a skutečně tvůrčí, umělecký počin. Když se podíváme na oba texty, je jasně vidět jak naprostá jazyková autenticita, tak organická celistvost i českého textu v uchopení myšlenky originálu.[63] Všechno se čte hladce a s naprostou samozřejmostí – bulharsky i česky. I tím Nezval prokazuje, jak velkým básníkem vlastně je. Český text *vystupuje,* svým způsobem, jako originální verze. Témata *próziček,* jak je něžně nazvala Gabe, a obsah knížky *Dávno* zaujaly, mimochodem kromě Nezvala, o pět let předtím i Francouze.

[60] Dorovský1997: 96;

[61] Noviny PULS 26. 1. 1982;

[62] Podle Nezvalova dopisu – jde pouze o poslední část – *Hvězdy;*

[63] Opět mě (i v souvislosti s Nezvalem) napadá jméno Boženy Němcové. I její překlady bulharských textů do češtiny pro jistou encyklopedii byly tak kvalitní, že člověk skoro váhal – která jazyková verze je originální. Zřejmě spisovatelská, a též překladatelská, úroveň mají jeden neměnný ukazatel – autenticitu sdělení;

Ve francouzském překladu Georgiho-Assena Dzivgova[64] *(Moi, ma mère et l'universse,* z roku 1927*)* se *Dávno* učila již tehdy na Univerzitě v Paříži. Tohoto textu se chopila katedra slavistiky, kde přednášely legendární postavy tehdejší francouzské bulharistiky prof. Roger Bernard a bohemistiky prof. André Auguste Mazon. O tom, že se tento text vyučuje i v Pařiži, Gabe napsala Nezvalovi v dopise, uvedeném níže v kapitole Gabe–Nezval, Korespondence. Zde je jasný příklad, jak kvalitní tzv. *malá literatura* skutečně dobyla svět! Bez sponzorů a reklam, profesionálům stačí rozlišovat.[65]

[64] Georgi-Assen Dzivgov (1903–1986), bulharský básník, překladatel a diplomat. Vystudoval Sorbonu;

[65] Popud k překladu vzešel od univerzitního profesora francouzské literatury Roberta Viviera (1894–1989) – belgický básník a filolog, literární kritik;

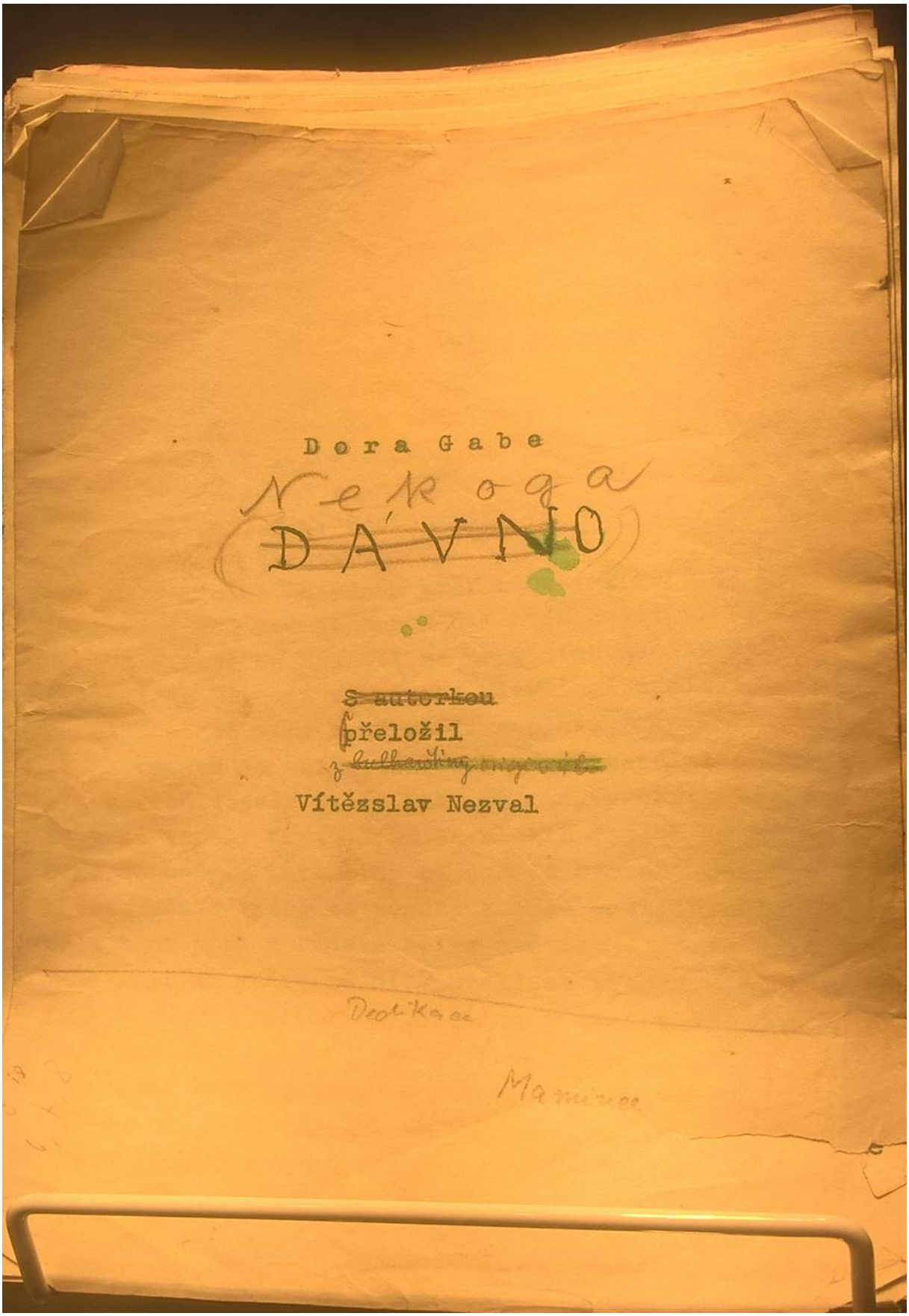

Dora Gabe

Nekoga

~~DÁVNO~~

~~S autorkou~~

přeložil

z ~~bulharštiny originál~~

Vítězslav Nezval

Dedikace

Mamince

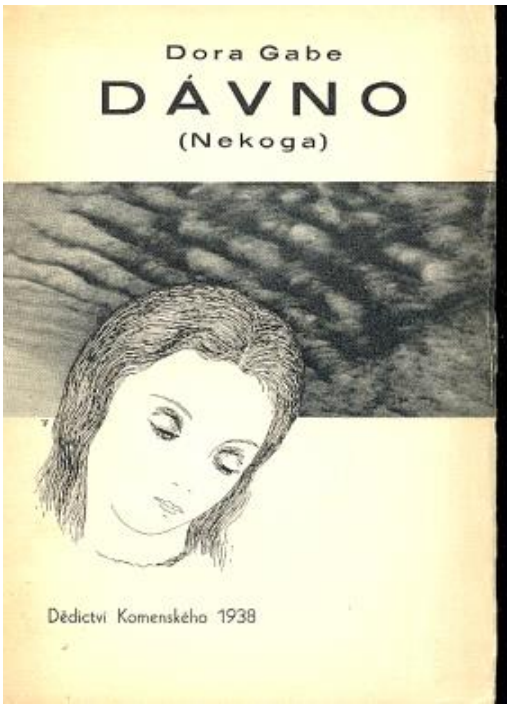

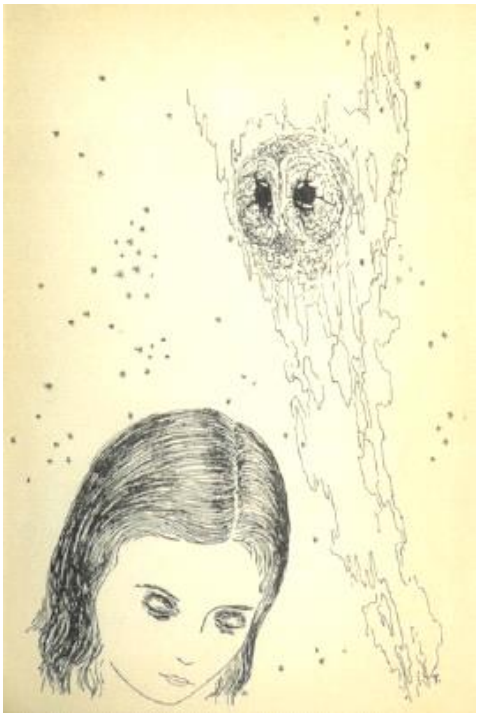

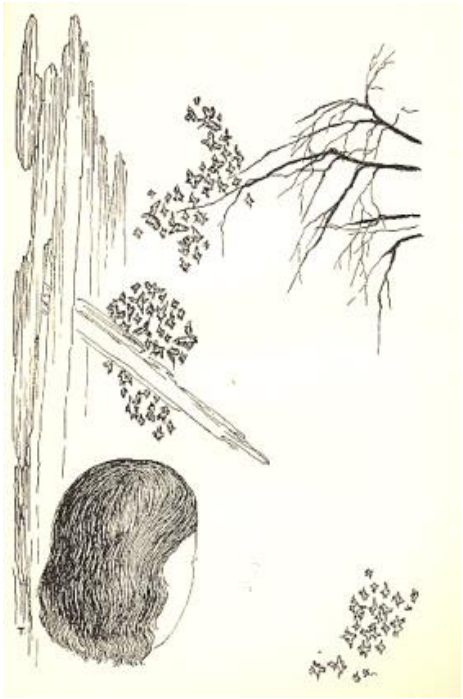

Dávno. Ilustrace Marie Čermínová – TOYEN, rok 1938

Vlastní slova Nezvala jsou jen další ozvěnou jako potvrzení jejich společné plodné spolupráce a pevného tvůrčího svazku. Zde básník dokonce už (poprvé) netvrdí, že *Dávno* je próza pouze pro děti. K tomuto poetickému rozjímání ani není co dodat:

*„*Nekoga (tj. Dávno*), nejkrásnější kniha bulharské básnířky a spisovatelky Dory Gabe, je výtvor jímavé a čisté obrazotvornosti, která básnicky rekonstruuje svět nejranějších zážitků své autorky, její rodnou Dobrudžu, rané dojmy citlivého dítěte, všecku jeho opojnou zasvěcenost do prvních oslnění nad tajemstvím skutečnosti. Nekoga není takzvanou literaturou pro děti, jak se jí vulgárně rozumí, je knihou poezie dětství a je právě tak blízká dětem jako básníkovi dřímajícímu v dospělých lidech. Není přepisem vzpomínek a jejich kronikářským uspořádáním, je básnickou rekonstrukci něhy dětství, zázračného a odhalujícího zvláštním způsobem krásu a jímavost skutečnosti. Velikost básnického činu této knihy je právě v tom, že dětská přemýšlivost, dětský pohled, těkající stále mezi skutečným a snovým, je tu zaklet se vším pelem, tak těžce uchopitelným, tak málokdy ztělesňovaným v literatuře. Básnířka se svrchovaným výběrem, s mistrným kreslířským uměním, s ojedinělým smyslem pro zkratku činí nás svědkem přebohaté okouzlenosti dětské duše. Nikde se tu nemluví o dítěti. Ono mluví samo s vážností a přesností, aby nám dalo nahlédnout za oponu tajemného světa dětské imaginace. Ty otázky a odpovědi, ta zvědavost bez konce, ta potřeba vyznati se v tajemstvích, ten shon, ty hvězdy a hlohy, ti vlci, ta mapa, to je zpěv dětské duše, to je poezie, nedotčená v ničem těžkou rukou dospělých. Prostota této knihy je za cenu mistrného zvládnutí látky a je stejně nenapodobitelná jako prostota Karafiátových Broučků nebo Babičky. Děti najdou v této knize svůj svět, ozařený a proměněný uměním Dory Gabe v ohňostroj. Bude se jim v této knize krásně žít a budou se do ní vraceti vždy znovu jako do svých nejintimnějších koutů. Najdou tam vše, s čím je dobře si hráti, co samy již odložily a co náhle, jako pod dotekem zázračného proutku, čarovně ožilo. A dospělým bude tato kniha kusem času znovu nalezeného.“*[66]

[66] Nezval 1974: 600;

6 Nezvalova tvorba pro děti ve třicátých letech 20. století

„Je potřeba míti hodně dětské obraznosti, která dovede postaviti z třísek a kaménků vše, čeho je třeba“.[67]

Knížku *Dávno* Nezval dostal do rukou v okamžiku, kdy se i ve své vlastní tvorbě začál vracet k prožitkům z dětství. Těm návratům k dětským zkušenostem z žití básník důvěřoval. Věřil, že jde o jistý tvůrčí vklad do života, který se nikdy nemůže ztratit, a přikládal tomu výjimečný význam při utváření lidské osobnosti obecně. Ispirace Marcelem Proustem, s jeho evokační silou instinktivní paměti, je pro vlastní tvorbu Nezvala zde více než zřejmá. A třeba to mohla být i inspirace Jamese Joyce?[68] Básník usiloval o to, aby se nevtěsnával a *necpal* násilím do dětského světa fantazie, chtěl prostě a jen zůstat *uvnítř* stále dítětem. Stejně jako Gabe! Dětství bylo pro Nezvala nejenom pohledem na svět tou nejčistší perspektivou a útočištěm před všední nudnou skutečností. To dávné dětství bylo i zemí zaslíbenou svou volností, stavem dětského míru, v němž je skutecná svoboda a skutečné štestí. Kde všechno lze a nic není nemožné. Stějně smýšlela i malá holčička – hrdinka Gabe!

Návraty do čistoty dětství, kdy tě slovy básníka *„uchvacuje všechno zázračné, avšak snažíš se do něho vnésti nefantastický řád vecí skutečných tak dlouho, až náhle uslyšíš, veda za ruku skřivánka, v svém srdci – dětskou trumpetu jara“.*

Návraty k dětství – ve vlastní tvorbě, pak i v překladu textu bulharské básnířky – a hluboké prožitky z toho nejspíš odlišovaly Nezvala od ostatních surrealistů. Nejsou zde potřeba ani mechanické psaní, ani obluzování mysli a vědomí. I uprostřed básnických experimentů Nezval a Gabe zůstáváli prostými a samozřejmými jako děti. Bez patosu a bez jakékoliv vnějškovosti a vyumělkovanosti.

Tato skoro *srážka* s textem Gabe musela být pro něj něco mnohem víc než jen nějakou narážkou a pobídkou k překladu. Zde objevil neobyčejně silnou rezonanci, analogii, neřkuli skoro totožnost mezi básnickou obrazotvorností její a svou. Déjà vu! Text si ho skutečně získal svou udivující příbuznosti mezi vlastními vzpomínkami na dětství, emocemi

[67] Jsou to slova V. Nezvala ze stati *Dada a surrealismus* z roku 1927;

[68] Článek *„K Proustovu Hledání ztraceného času“,* otištěn v Kmeni v květnu 1928, též vydán v XXIV. svazku Nezvalova Díla, s. 169–173. Spojitost s Proustem je otevřeně zmíněna i v textu *Dolce far niente* (s. 82). Proustův román *Hledání ztraceného času* vyšel česky zrovna tehdy, někdy mezi roky 1927–1930 a Jamese Joyce Nezval zaníceně četl;

a představivostí, a vnímáním malého děvčátka v próze bulharské básnířky i Nezvalovy zážitky z dětství. V roce 1931, ještě před společnou prací s Gabe, Nezval vydává vzpomínkovou románovou prózu *Dolce far niente*. Zobrazil zde jeden den svého dětství v Lipjanech, když mu bylo pět-šest let, s výhledy do minula i do budoucna. V té sladké nečinnosti jednoho dětského dne. Motivy, nálady, celé příběhy i postavy, které v knize popisuje, potkáváme pak v Nezvalově poezii, próze i esejích až do konce jeho života, pětatřicet let nato. A je jasné, proč prostínké prózičky *Dávno* u něj tak rezonovály.

7 Gabe a Nezval: ozvěny a rezonance tvůrčího procesu v tvorbě pro děti

Malé psychologické etudy v analogické poetické podobě jako *Dávno* oživil Nezval už v srpnu 1938 ve svých barvitých *Věci, květiny, zvířátka a lidé pro děti* (1. vydání až v roce 1956). Dvacet pět let po jejich seznámení silná tvůrčí vazba, jak vidno, přetrvávala a Nezval tu svoji knížečku přeci jen vydal. Dodnes má nejméně šest českých vydání.

Nezvalův text vypráví o světě kolem nás tak, jak ho kdysi jako venkovský chlapec sám viděl a zažil. Popisuje svět květin, zvířat a lidí stejně tak jako Gabe – poeticky, perspektivou a fantazií dětského pohledu, který je básníkům často tak vlastní a dětem nejbližší. Kolem každé drobnosti tohoto dětského světa *se rozehrává* kratičký příběh plný barev a obrazotvornosti, někdy až pohádkových. Svoji knížku *Věci, květiny, zvířátka a lidé pro děti* přímo *zkomponoval* jako skladatel, a to přesně v roce českého vydání *Dávno.* To jistě náhoda být nemůže. Inspirace bulharskou básnířkou, a hlavně její tvorbou je naprosto zřejmá. Nezval měl jak známo *lehkou ruku* – uměl psát ve verších o všem a ihned. A zde je jeden z příkladů této jeho schopnosti.

„Její přítel " (jak jí nejčastěji V. Nezval psával) poslal Doře koncem listopadu roku 1937 svou *„objemnou a objevnou knihu dětského nazírání na svět" Anička skřítek a Slaměný Hubert* (z roku 1936), kde napsal toto věnování:

„Drahé paní Doře Gabe, od níž vím tolik o duši dítěte, srdečně a upřímně její přítel. "

V knížce – próze pro děti *Anička skřítek a Slaměný Hubert* původní byl básníkův záměr napsat vzpomínky z dětství. Ty jsou zde ale obohaceny jistou snahou zůstat v tom dětském světě *vevnitř,* pomocí tzv. dětské logiky (*Alenka v říši divů*). Vzpomínky na vlastní dětství a průniky do podvědomí se zde snoubí s obecným ponorem do psychiky dítěte, se vcítením se do jeho magického světa[69]. To vše transponováno na kvalitativně vyšší úroveň uměleckým pohledem zralého člověka. A pomyslná *vrtule inspirace* se točí dál!

Tyto Nezvalovy texty povzbudily zas Gabe, aby podobně zachytila dětské postřehy o světě kolem, a to ve své další knížce pro nejmenší *Našima očkama* (*През нашите очички*, z roku 1960). Jde převážně o typologicky shodné umělecké postupy vyjadřující skoro stejné nebo velice blízké myšlenky. Když pak Dora přivezla řeckému básníkovi Jannisu Ritsosovi[70] francouzský překlad knížky *Našima očkama*, byl jí tak okouzlen a nadšen, že se do překládání

[69] A to koneckonců jde i bez té surrealistické duchařiny. Dětem stačí představivost a fantazie;

[70] Jannis Ritsos (1909–1990), řecký básník a dramatik, odbojář za druhé světové války, mimochodem velký přítel Vítězslava Nezvala a překladatel jeho veršů do řečtiny;

pustil hned v noci. J. Ritsos přeložil do řečtiny pak také i *Dávno*, vydal ji stejně tak jako Francouzi pod názvem *Já, moje maminka a svět* (*Ego, i mitera mu ki o kosmos,* v roce 1965).

Tento, svým způsobem, letitý *řetězový* tvůrčí proces ovlivňování a inspirování se navzájem, zdaleka neskončil, jak vidno, pouze jedným společným překládáním. Ozvěny nápadů, tvůrčí inspirací obou básnických individualit, lze v jejich tvorbě sledovat dál. Na titulní stránce Nezvalovy sbírky *Básně noci* (z roku 1930) je věnování, které jí napsal počátkem června roku 1932:

„Paní Doře Gabe, veliké básnířce, která se dotýká jedním křídlem dětství a druhým nejvyšších věží nad láskou, její kráse a jejímu umění.“

O tři týdny později pak Nezval poslal Doře svou právě vydanou knížku *Skleněný havelok* (rok 1932). Ihned na první stránce je báseň, kterou jí věnoval – *První Epenu Play*:

Dora Gabe přichází
jdu jí vstříc
v klobouku ze skla.
Mluvit pravdu
je krunýř
o něco těžší
než chodit v kutně.
Dora Gabe čte vignety za sklem
a spěchá
nedočetla
odchází pryč.
Sbohem nebo na shledanou
dvě slova která vraždí život
a křiví budoucí NĚKDY.

Věnování na knize *Praha s prsty deště* (1936), z konce listopadu roku 1937, potvrzuje jejich zaujetí sebou, podle pohlednic Dora byla v roce 1937 opět v Praze:

„*Paní Doře Gabe se vzpomínkou na magickou barvu pražských ulic, když jsme jimi procházeli – srdečně její přítel“.*[71]

Bulharské spisovatelce procházky po Praze a cesty s Nezvalem po Československu poskytly přímý námět k básním ze sbírky *Náměsíčná* (Лунатичка), jemu zas námět na *roman à clef Jak vejce vejci*.

[71] Všechny Nezvalovi knihy s věnováním Doře se dnes nachází v Muzeu města Dobrič, v rodném kraji básnířky;

8 Gabe: Náměsíčná, rok 1932/33

 ***Náměsíčná*, 1. bulharské vyd. z r. 1933**	„...*Na své cestě Evropou*, psal opět kritik Josef Páta, *nasbírala bulharská básnířka mnoho dojmů kulturních, literárních a uměleckých. Mnoho dojmů a mnoho – vlivů. Musila se s nimi vyrovnati. Tak vznikla drobná knížka jejích veršů, nadepsaná podle první nejdelší skladby Lunatička*[72]*. Je tu plno ohlasů cizích, jež zaútočily na vnímavou duši básnířčinu. Snad novinky ve skromné domácí literatuře, ale náměty dávné v literaturách cizích...“*

Po charakteristice některých básní a po konstatování, že to není „*celkově nic nového“*[73], Josef Páta končí slovy: *„Ale krásný, rytmický verš, bezprostřední mluva, výrazná, plastická a melodická – toť přednost nové básnické sbírky paní Dory Gabe“*.[74]

Josef Páta – vlivný literát a kritik – Doru moc nešetřil. Pochválil alespoň její stálé výraznou autorskou řeč, bez ohledu na to, o čem píše. To skutečně není dáno každému a nakonec je to ten pravý punc autenticity tvůrce. Ovšem když se podíváme přesně a pečlivě si přečteme jeho slova je vidno, že jí de facto zazlívá vliv Nezvala: roztříštěnost, mnoho dojmů, cizí ohlasy... A je to pravda. Najednou něžná Gabe píše úplně jinak. Cyklus *Náměsíčná* má naprosto jinou atmosféru než všechno, co doposud napsala a publikovala. Schází naivita, lyričnost, dětská čistota vjemů. Schází známá doposud Gabe! Polytematická poema[75] *Náměsíčná* svědčí hlavně o její snaze propojit se s tematickými a obrazovými procesy toho

[72] *„Лунатичка“* (1932, изд. „Т.Ф. Чипев” София), česky – *Náměsíčná*. Celý cyklus obsahuje*: Náměsíčná Židovka, Nad hospodou*, *Orbita*;

[73] Není vůbec jasné – *pro koho* to není nic nového?;

[74] J. Páta: *Rozhledy po literatuře a umění, 1933;*

[75] Polytematická báseň – zde jde o poemu, zbásněna na principu a ve formě Apollinairovského pásma. Struktura *pásma*, známá a přítomná v české poezie avantgardních básníků z *Devětsilu*, v čele s Nezvalem, vznikla pod vlivem Francouze Guillauma Apollinaira. V poezii Nezvala existují obdobně asociativní pásma, na tomto principu jsou i kompozice jeho velkých tvůrčích počinů – *Akrobat, Edison, Podivuhodný kouzelník* ze sbírky *Básně noci*, takže tvůrčí vliv na D. Gabe je tu jasně čitelný a doložitelný;

času. Pokusila se srovnát i s jistě jinou, a úplně novou pro ní, lexikou v poetice dvacátých a třicátých let 20. století. V jednom kotli „se tu vaří" tehdejší evropské proudy: impresionizmus, dekadence, symbolizmus s ryze českou „specialitou" Vítězslava Nezvala – poetizmem. Z tohoto tvůrčího obratu, i když pouze na čas, vyšla *Náměšíčná*. Je to *poema noci*, tak blízka refrénů Nezvala, které znějí v jeho knize *Básně noci* (z roku 1930). Dora Gabe bývala vždy osoba velice citlivě vnímající sociální nespravedlnost a nerovnováhu, a uměla se rychle zorientovat. Měla v životě i dobré průvodce v této problematice. Nicméně namíchat a vtěsnat všechno do polytematické poemy a zachovat si přitom svoji osobytost a styl alespoň v tepu veršů a v melodice řečí, tak, jak o tom píše i prof. Páta – to poukazuje na celistvost autorčiny osobnosti. I když se de facto octla na trošku jiném, cizím, terénu – zůstala svá, neztratila se. V sociálních otázkách, nad kterými tehdy přemýšlela i Gabe, se odráží nejen osamělost jako existenciální fenomén, ale zde se hovoří i o ponížení. Člověk, uvězněn nějakou svou nepopsatelnou vinou za tragédie sociálních spodin ve společnosti, frustrace z neúspěšné osobní sociální realizace, pociťována úzkost – jak ne-Gabeovská témata!

V pozůstalosti V. Nezvala se nachází jeho hrubý rukopisný překlad hlavní lyrickoepické skladby *Náměsíčná* ze stejnojmenné sbírky. Až v sedmdesátých letech, o více než čtyřicet let později, sama básnířka potvrdila, že vznik poetické sbírky *Námešíčná* je spjat s Nezvalem, i když původní autorská myšlenka napsat podobnou poezii je už z roku 1923. Po celá léta nápad zrál, život šel dál a přinášel nové zkušeností, a ten konkrétní popud jí konečně sepsat, přišel skutečně až pobídkou Nezvala:

„*Když jsem byla v roce 1932 v Praze, v rozhovoru o poezii jsem Vítězslavu Nezvalovi řekla, že mám nějaké takové dojmy, prožitky, které jsou velmi silné a že bych strašně ráda chtěla napsat poemu, do níž bych je všechny zahrnula. Nezval mi řekl: Proč to neuděláš? Nu, povídám mu, je to pro mne těžké. Jak mohu zahrnout do jedné poemy časově a místně zcela různé události? To by člověk musel být náměsíčník, aby mohl být všude. Nezval mě hned přerušil: Náměsíčník! Tak tady máš titul: Náměsíčná. Udělej to tak, povídá, aby hrdina byl náměsíčník. Když jsem se vrátila, hned jsem se do toho pustila. Šlo mi to jak po másle, tak snadno jsem tu poemu napsala"* – vyprávěla Dora Gabe o vzniku poemy *Náměsíčná*[76].

[76] Sarandev 1986:123. Překlad můj, SG;

9 Nezval: *roman à clef* Jak vejce vejci, rok 1933

9. 1 Román *ze života*

„Paní Doře Gabe, Konstantině tohoto románu, který nedovedl vyslovit ani tisícinu jejích skutečných kouzel," napsal Vítězslav Nezval bulharské básnířce věnování do knihy *Jak vejce vejci.*[77]

Jaký osud – o svém skutečném životním románě s Dorou, Nezval napsal i román literární. Tam vtěsnal dokonce i příběhy z jejího reálního života do té doby. Formalistický „gideovsky stylizovaný" román *Jak vejce vejci* je jak „román o románě", tak román o životě a hlavně – ze života! – , který kopíruje i jejích životní romance, mimo jiné. Děj je umístěn do Brna, a hlavně pak, do Bratislavy. Nezval jistě měl za základ podněty, které mu poskytla cesta s bulharskou básnířkou do Bratislavy, také příběhy společného bratislavského pobytu v roce 1932. Dokonce v tom textu vyznává, slovy vypravěče, i své Credo:

„Nesnížím se, abych korigoval život. Věřím, že život je logický. Musím se lépe dívat, abych postřehl leho logiku. "[78]

Dora pak jela domů z Bratislavy parníkem po Dunaji. A Nezval se s ní loučil natřikrát! Jednou v reálu – v Bratislavě, pak v románu *Jak vejce vejci* a ve *Sbohem a šáteček* potřetí, jak uvidíme dál!

A je jasné, že právě Dora Gabe, ještě dlouho po návratu domů, byla Nezvalovou inspirační múzou – vidíme to v jeho tvorbě, koneckonců, dodnes. V této próze se teoreticky i prakticky postavil a vyslovil k tehdejšímu hledání a nalézání nových forem (evropského) románu. Tak, jako předtím v *Náměsíčně* se i Dora postavila k *nové poetice* v poezii. Nezval napsal tu knihu skutečně *ve tvaru* – kaleidoskop, obsahující různé žánrové formy, ale plánovaný *film ani verš* se do něj nedostaly, studie – nepřímo. Přesto vybočení ze zavedených forem je jasné – do vyprávění jsou vsunuty texty, které s ním na první pohled nesouvisí – často jako součást dialogů mezi Konstantinou a vypravěčem. Pasáže, které se nejvíce blíží zamýšleným *studiím* – jako například pojednání o formě, kterou je sám román *Jak vejce vejci* psán.[79] Snad by se dálo říct, že šlo o tehdejší „nouvelle vague" v literatuře a ta předběhla tu filmovou „nouvelle vague" o bezmála třicet let. A zas to byla Francie, odkud to vše přicházelo a měnilo skoro plošně tvůrčí jazyk umění.

---

[77] Svědecvtí V. Rakovského (z roku 1953) a I. Dorovského (z roku 1971) po jejích setkání s básnířkou v Sofii;

[78] Nezval 1933: 278. To by snad mohlo mít pořád obecnou platnost!;

[79] Plánoval ho psát ve formě jakéhosi literárního katechismu: byly by tu povídka a film, studie a verš, všechny formy prózy, které dohromady utvoří román *v novém módu*;

Román má padesát kapitol. V textu jako vypravěče vystupují dvě osoby – autor a Konstantina (Dora) – též jasný vliv André Gida. V debatě s ní Nezval vytvořil legendu o brněnském drakovi, které odpovídá Konstantinino vyprávění o žebrácích.

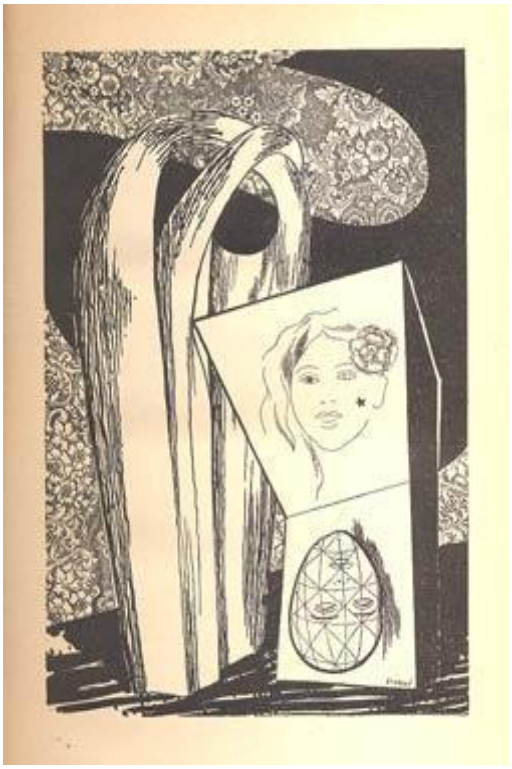

Jak vejce vejci, 1933. Ilustrace Jindřich Štyrský

„… Beatricí a Virgilem tohoto Paradisu a Purgatoria je bytost, která se Ti podobá, jako se podobají lidé sami sobě, když se nám o nich zdá ve spánku," píše Nezval Doře v září 1932. Vysvětluje jí své pojetí vztahů mezi románovou fantazií a skutečností v připravovaném textu románu:

„V takovém poměru jsou k sobě Dora a Konstantina, přestože je to jedna bytost... Právě tak se podobá má cesta s Tebou do Bratislavy mé cestě s Konstantinou do tohoto města, které vydává v mém snu[80] *všechna tajemství života, jež chová v sobě současný svět, vymýšlíme si legendy, které neexistují, dějí se nám události, pro které se posunuje skutečný život příliš pomalým tempem, roztínáme gordické uzly, mluvíme o skutečných lidech*, *naše*

[80] *„O nové kultuře sníš a já nově ti v proměnách zpívám"* je první verš předzpěvu *Podivuhodného kouzelníka*. Podobně jako *Jak vejce vejci* byl jak snem o nové kultuře, tak i jeho ztělesněním;

životy se všemi skutečnými nitkami tu stojí, aby se na ně přivázaly historie, které se mi rodí teprv pod pérem...“.[81]

Základní příběh vypravěče a exotické cizinky Konstantiny, odněkud *z Jihu*, který knihu rámuje, autor prolíná *vrstvami* dalších témat. *Jak vejce vejci* je koláž, sbírající více či méně samostatné celky, které řádí k sobě do jednotlivých capitol. Literární postava Konstantina přijíždí z Polska, stejně jako v reálu Dora. Hovoří s ním většinou polsky[82], stejně jako Dora. Vykládají se tu sny a legendy, vyvolávají se reminiscence, debatuje se o životě a duši. Konstantina má, opět stejně jako Dora:

„…oči staré, prastaré, jako žalmy. To ony nám přitahují do cesty temné události. Působí na mojí mysl jako černá ghetta, která milují takřka nelidskou láskou”[83]

Dokonce velice důležitou roli hraje intuice a podvědomí – že by inspirace, tehdy též velice populárním, Freudem (?) Psychoanalýza pro kruhy intelektuálů, pro citlivé, často vnitřně rozervany umělce, tehdy po jistou dobu bývala skoro programově moderní. Nahlíželo se na ni jako na panaceu a jistou spásu a stála se i neměnnou součásti evropské *Moderny*. Nezval, ani Dora ji až tak zasaženi nebyli, ale je jasné, že to specifické umělecké *ovzduší* museli vnímat. U básníků takových kvalit je to skoro povinné.

Nezval, jako autor – vypráveč rozmlouvá s Konstantinou (Dorou) o současném románu a stavbě literárního díla, dělal „*průvodce ženě, která má duši*”[84]. Proudí stejně čilá debata nejen v románu, ale take *naživo*, a pak následně i v jejich dopisech. A to už fikce skutečně není.

Setkáváme se s mnohými životopisnými detaily o existujících postavách ze života básnířky, a dokonce i ze života tehdejší bulharské kultruní věřejnosti. Někdy i pod cizími jmény a pseudonymi. Pro člověka, který není obeznámen s dobovými bulharskými reáliemi, a nezná historické a kulturní pozadí, všechno to můžou být pouze pravděpodobné, možné románové postavy a situace. A pro českého čtenáře asi takovými tehdy i byly (a jsou možná dodnes). Nebyl by vůbec žádný důvod nahlížet na to všechno jinak. Na to zřejmě spolehal i

[81] Jsou to citace z dopisu, kterého básník odeslal z Dalešic, dne 14.9.1932. Dále v textu, v kapitole Korespondence Gabe – Nezval je uveden (skoro) v celku, jelikož jde o klíčový dopis s podstatnými informacemi o románě;

[82] Nezval 1933: 227 *„Umí česky a proplétá češtinu polskými výrazy, což jí neobyčejně sluší*“;

[83] Nezval 1933: 269;

[84] Nezval 1933: 171;

Nezval a věřil, že nic nebude prozrazeno. Ovšem, většina z postav v románu, hlavně z vyprávění Konstantiny (Dory), mají jako předlohu určitou historickou reálně – existující osobu. A je velice zajímavá jedná věc – o tom, co donedávna v životopise D. Gabe nebylo oficiálně a věřejně *přiznáno*, spisovatelka evidentně rozprávěla s Nezvalem ještě v roce 1932. Svěřovala se mu se vším, a pak není divu, že se velice zlobila když byla, svým způsobem, prozrazena! Ovšem jen pro zasvěcené. Nakonec, vždy se dá tvrdit, že všechno je pouhá romanová fikce. Ale v tomto případě nebyla!

9. 2 Reálné osoby a fiktivní obsazení

Do románu, jak bylo naznačeno, Nezval pojal také historii pohnutého manželského života básnířky. Hovoři se i o smrti Dořina manžela, což odpovídá i jejímu skutečnému životu. Z toho, co Nezval popsal je evidentní, že Dora velice dopodrobna vyprávěla o svých životních peripetiích. Každý, kdo zná její osudy je srozuměn s tím, že autor románu může vědět všechno, až do takových osobních detailů pouze, pokud mu je někdo poví.

Dora, jako postava *Konstantina*, se dokonce svěřuje i s milostným trojúhelníkem, do kterého se v mládí dostala a čteme o tom i v románu. Není vůbec složité identifikovát reálné postavy: poeta Javorov je básník *Cinna*, prof. Bojan Penev – *univerzitní prof. estetiky Mitrov*, *krásná Francouzka* – další skutečná krasavice i v životě – Lora Karavelova, Marja a Janek z Polska jsou manželé Kasprowicz atd.

„Paní Cinnová byla Francouzska. Byla to nejkrásnější žena, kterou jsem kdy viděla – a já cítila, že jsem proti ní nejvšednější dívčinkou. Žárlila na mně. Můj pobyt v této společnosti byl martyriem. Nevypadla jsem z role.[85] *“*

Pak Konstantina vypráví svému kavalírovi dál a popísuje tu strašlivou tragédii v domě manželů Cinnových (zmíněny L. Karavelova a spisovatel P. K. Javorov v reálu), přesně tak, jak to bylo i ve skutečnosti. Žárlivá *krásná Francouzska* se střelí pistoli manžela, po ní se těžce zraňuje a postupně slepne i manžel *Cinna* (Javorov), a do své druhé, již úspěšné sebevraždy žije skoro na okraji společnosti. I tímto dramatem a následnými soudními procesy žila Sofia na přelomu let 1913/1914.

„Jeho nepřátelé, a každý spisovatel, který má úspěch zná tyto bestie, roztušovali po světě, že vlastně Cinna svou ženou zabyl. Ubožák, byl vlačen po soudních síních. Můj otec nasadil všecky páky, aby byl osvobozen“.[86]

[85] Nezval 1933: 158;

[86] Nezval 1933: 159;

Krásná Francouzska v románu, manželka *Cinny*, Lora Karavelova[87] je tehdy ve skutečnosti manželkou básníka P. K. Javorova. Vpravo na policejní fotografii – doma, po její sebevraždě. Vypráví se o tragických osudech Dořiny první lásky, což je v reálním životě její, již zmíněný učitel poezie – Pejo K. Javorov (v románu jako *Cinna*)[88]:

[87] Lora Karavelova (1888–1913) – dcera bulharského ministerského předsedy Petka Karavelova, manželka básníka P. K. Javorova. Vzdělaná a inteligentní dáma bohužel, svou patologickou žárlivosti a zřejmě i labilní psychikou, zničila nejen svůj život. Ve svém reálným životě Lora Karavelova žila snad jako zajatkyně evropské *dekadence*, včetně drog;

[88] P. K. Javorov (1878–1914) – největší individualita moderního bulharského básnictví této doby. Už v r. 1905 dodával D. Gabe svou láskou a přátelstvím důvěru ve vlastní nadání. První Dořina poetická sbírka *Fialky* (z roku 1908) měla za odborného redaktora Javorova. Bohužel se v životě jako lidi minuly, a dokonce dnes existuje názor, že pokud by se Javorov oženil s ní, a ne s Lorou Karavelovou, – žil by a tvořil dál;

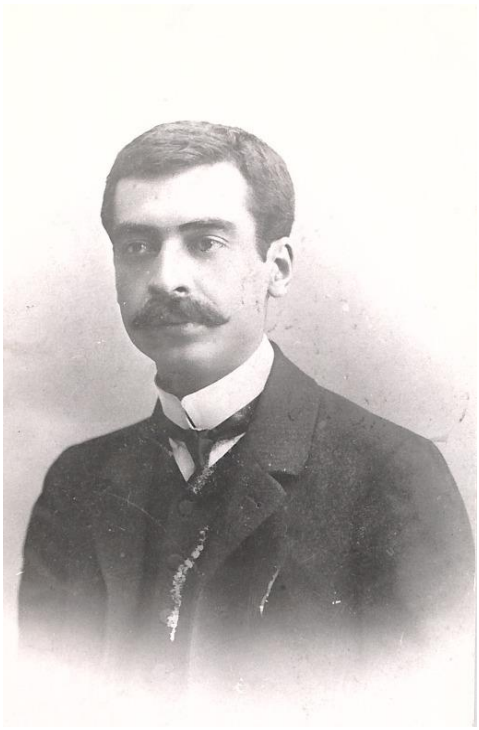

89

90

Konstantina (Dora) vypráví úpřímně dál i o osudech a peripetiích svého manželství, o další zradě ve svém životě a o smrti Bojana Peneva (zde jako univerzitního *profesora estetiky Mitrova).* Její dospělý život ve skutečnosti byl jedná velká tragedie. Možná odsud i to lpění na dětství, na klidu a na jistotě, ve kterých tehdy žila. Člověk se až diví, odkud měla tu neskutečnou bohatýrskou sílu čelit všemu, přežít všechno a všechny. Žila do hlubokého biblického stáří. Její jsou slova: *„Člověk je vtažen do života. A tam rozhoduje osud!*"[91]
Zní to skoro jako surrealistická sentence!

[89] http://www.libdobrich.bg/files/digital/images/1464f.jpg.. Tuto fotografii Javorov věnoval Gabe v r. 1905;

[90] Skoro slepý Javorov s Todorem Alexandrovem na návštěvě v rodině Gabe, těsně před druhou sebevraždou. Tentokrát úspěšnou. Податотека: BASA 1933K-3-70-1 TA and Peyo Yavorov.jpg

[91] Michail 1994: 125. Překlad můj, SG;

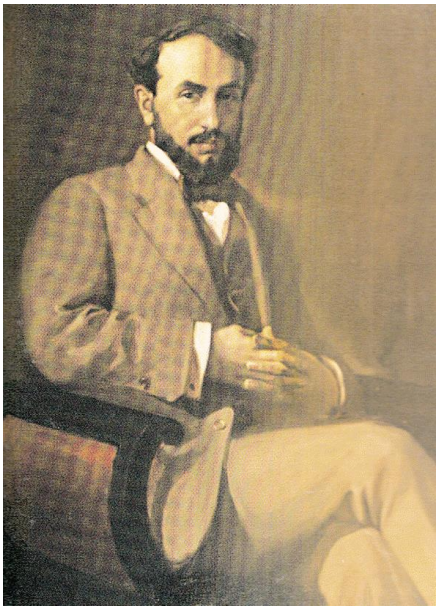

92

93

„… Když mě byl po smrtí Cinnově Mitrov nevěrný, trpěla jsem to, věděla jsem to – a přece jsem stále na něho čekala až do dne, kdy mně bylo všecko jasné, jak vaší malé přítelkyni[94]*. Mitrov se zamiloval do mé kamarádky. Sama přišla a sdělila mi to. I ona se zamilovala, avšak dřív, než mu dala slovo, přišla ke mně a tázala se mně o radu. Řekla jsem: Jdi s ním. Já ti v tom nebráním. Touto velikou bolestí se přikryly všecky mé každodenní bolesti jako trávníkem. Mé zmatky se rozluštily. Stála jsem před jistotou!"*[95]

Skutečné události z jejího života oživají v románu průběžně a retrospektivně ve slovech a vzpomínkách Konstantiny. Její rodnou zem naznačuje autor jen tajemně a zahaleně – stejně jako v *Sbohem a šáteček* je to jakýsi JIH. Další detaily jsou dotvořené básníkovou fantazií a obrazotvorností. A že je to nějaká obrazotvornost. Barevná, jiskřivá, košatá.

Román mohl být pro Doru Gabe jen skvělým biografickým detailem, kdyby z ní Nezval neučinil svoji partnerku dialogu a diskursu. Stejně jako v životě, zřejmě potřeboval si nějak sám ujasňovat a vycizelovat svou koncepci a názory na typ románu moderního střihu. Jejich korespondence o debatách kolem této knihy se zachovala. Gabe nadšena nebyla. Vůbec si nepřála stát se hrdinkou obdobného románu, vydát se až tak všanc čtenářům, to ani

[92] Manžel D. Gabe Bojan Penev na dobovém obrazu malíře Georgije Bogdanova;

[93] Elisaveta Bagrjana – milenka manžela Dory, obraz Ivana Tabakova;

[94] Je to postava Petrina v románu;

[95] Nezval 1933: 265;

náznakem. Zlobila se a protestovala. V rozhovorech s Danou Hronkovou se o tom dokonce odmítala bavit. Třicet let na to!

Rozmluvy o literatuře a tvorbě vypravěče s krásnou Konstantinou v celém románu, zdaleka ovšem nebyly smyšlené. Odehrávaly se i ve skutečnosti, zachovaly se i v dopisech, vlastně byly zásadní tému debat po letech. Je jisté, že Dora zůstala na cestě své poetiky, kde vládne spontánnost a přirozenost. „*Mluví se prostě, poezie se nechytá na démanty, ale na okenní skla*“, jak píše i Nezval.

Jejich lidský kontakt zůstal zachován skutečně až do Nezvalova skonu.[96] Dora Gabe vždy hovořila o Nezvalovi a jeho poezii s velkým uznáním a respektem. Obdivovala bezprostřednost a hudebnost jeho veršů. Přiznala se, že dosti těžko překládala lyrického Nezvalova *Edisona*, proloženého mnohými refrény. Nakonec zvládla přeložit jen část.[97] Stejně tak i Nezval měl pouze črty a poznámky kolem překladu její sbírky *Náměsíčné*. Je vidět, že básníci měli další společné plány, a věnovali se nejen své vlastní tvorbě, ale i tvorbě toho druhého. Nezval v červnu 1934 děkoval „*drahé přítelkyni a básnířce za krásné překlady mé poezie*”.

O tři roky později také za to, že „*má tak vzácné porozumění pro českou poezii*“. Což měl pravdu. V jednom z věnování na knize *Absolutní hrobař* (rok 1937) dokonce napsal, že „*Její krásnou imaginaci obdivuje*”, v další dedikaci na knize *Žena v množném čísle*, (rok 1935) jak ho „*Její vzácná a čirá poezie dojímá*“.

[96] Tj. celých 27 let, mezi roky 1931 až 1958, a je to kus života;

[97] Celého Nezvalova *Edisona,* až v šedesátých letech 20. století, do bulharštiny úspěšně přeložil Grigor Lenkov (1938–1977) – předčasně zesnulý velký talent bulharského překladatelského umění (překládal z osmí jazyků);

10 Nezval: Sbohem a šáteček, rok 1934

Zde zazní, pro českého čtenáře, nejspiš kacířská slova. Ovšem zdá se, že právě Dora Gabe mohla inspirovat „*podivuhodného kouzelníka*" přímo k napsání básně *Sbohem a šáteček* ze stejnojmenné sbírky, dle Arne Nováka z tzv. *„cestopisného deníku z Francie"*. Je to nejspíš, v českém prostředí, skutečně úplně nový názor na věc, třeba i naprosto nečekaný. Pokusím se vysvětlit a doložit fakty a argumenty, které z pohledu z *obou stran* dávají dohromady kompaktní celek a smysl! Většinou, názor na této skvostné poezie bývá něco ve smyslu, že *autor ve svých básních cestuje po Francii, Monaku a Itálii, aby se nakonec rád vrátil do rodné země....* apod. A co když je to přesně naopak?

Co když byl přímo vypuzen na tu cestu, doslova stravován žálem z odjezdu milé? Ne nadarmo se podle básně *Sbohem a šáteček* jmenuje i celá sbírka. Mohla se jmenovat třeba úplně jinak. Nakonec jeho měsíční cesta do Francie vedla přes Vídeň a Švýcarsko do Paříže, dále pak přes Marseille do Monte Carla a Itálie. Jsou tam pařížské motivy, drobné epizody všedního života, shrnuté do pestrých improvizací, básně o slavném pařížském Monmartru, motivy mořských vln, monacké vjemy aj. Tato rozmanitost sama napovídá o pestrém a barevném životě v různých částech Evropy. Čili – inspirací měl víc než dost. A kdyby chtěl, sbírka by určitě měla jiný titul. O tom rozhoduje, koneckonců, především autor.

Ale pro něj byl zřejmě nejduležitější něčí odjezd!

V reálu Nezval skutečně vyprovázel Doru v Bratislavě na loď, kterou se vracela po Dunaji domů do Bulharska. Ten smutný odjezd je dokonce zakomponován i do románu *Jak vejce vejci*, napsán skoro ve stejnou dobu jako tyto verše. Není to až přilíš moc náhod?

Otřes z něčího odjezdu je tak silný, že je *zpracován* i v poezii, i v próze! Ve stejnou dobu! Jde o dosti svéraznou, přímo unikátní situaci v literatuře. Marně přemýšlím, jestli jsem ještě někde na něco takového narazila a nevzpomínám si na nic!

Když člověk nezná pozadí celé této historie v souvislostech, ani detaily a životní pouť obou básníků, tak mu leccos může i uniknout. Nebo ho dokonce vůbec nemusí napadnout. V opačném případě – všechno je čitelné a jasné. Pak logicky je v té básni verš *„siréna, lodní zvonec"*. Hrdinka je pro básníka „*vlaštovka*", jež „*ukázala mu Jih, kde má své hnízdo*...". Tak jdou, jako v reálu, verše o loučení s bulharskou černovláskou s velkýma smutnýma očima, nebot' „*žel všecko má svůj konec*". „*Bylo to překrásné a bylo toho dost*" se recitují přes sedmdesát let, aníž by se vědělo o kom je psál a proč! Když člověk čte Nezvalovy dopisy

Doře Gabe,[98] pak první báseň, kterou jí věnoval – zde citovanou *První Epenu Play* a pak *Sbohem a šáteček* – určitá naléhavost stejná, nálada stejná, občas i lexika stejná ....

Tak proč by měl Nezval myslet na někoho jiného, když psal tyto verše? Proč by měl být *modelem* a předlohou někdy jiný? Není logika. Je to názor jak samotné Gabe, a stejně o tom smýšlel i poeta Vat'o Rakovski, hlavně po přebásnění textu do bulharštiny. Indície k tomu jsou neodvolatelné.

Shodou okolnosti *Sbohem a šáteček* přebásnila do bulharštiny životní souputnice a rivalka Gabe – již zmíněná Elisaveta Bagrjana. Proto ho zde uvádim pro zajimavost, i když V. Rakovski měl pak určité výhrady k překladu. Oprávněné výhrady! I v bulharštině se tato báseň stává též velice oblíbenou, populární a často recitovanou!

Originál:	*Překlad:*
Sbohem a kdybychom se nikdy nesetkali bylo to překrásné a bylo toho dost. Sbohem a kdybychom si spolu schůzku dali možná že nepřijdem že přijde jiný host. Bylo to překrásné žel všecko má svůj konec. Mlč umíráčku mlč ten smutek já už znám Polibek kapesník siréna lodní zvonec, tři čtyři úsměvy a potom zůstat sám. Sbohem a kdybychom si neřekli už více ať po nás zůstane maličká památka vzdušná jak kapesník prostší než pohlednice a trochu mámivá jak vůně pozlátka A jestli viděl jsem co neviděli jiní tím lépe vlaštovko jež hledáš rodný chlév Ukázalas mi jih kde máš své hnízdo v skříni Tvým osudem je let, mým osudem je zpěv	*Сбогом, и даже ако не се видим повторно,* *беше прекрасно и мисля, бе доста за нас.* *Сбогом, дори нова среща ако уговорим,* *Може би друг ще е гостът, а не вече аз.* *Беше прекрасно, но всичко край има и жалко.* *Спри погребалния звън,* *тази скръб вече я знам.* *Кораб, сирена, целувки и кърпичка малка,* *две - три усмивки и после оставаш пак сам.* *Сбогом, и повече нищо ако не си кажем,* *нека остане след нас малък спомен крилат,* *лек като кърпичка,* *по-прост и от картичка даже,* *странно примамлив като от цветец аромат.* *Може би аз видях туй, що за други е скрито,* *Птичко прелетна,* *що роден кът дириш в света.* *Ти ми показа къде е гнездото ти свито.*

[98] Viz Korespondence Gabe – Nezval níže;

Sbohem a bylo-li to všecko naposledy tím hůře mé naděje nic vám už nezbude Chcem-li se setkati nelučme se radš tedy Sbohem a šáteček. Vyplň se osude!	*Твоя съдба е летежът, а моя съдба – песента.* *Сбогом – от всичко накрая това ли остава?* *Толкова по-зле несбъдни мечти и слова.* *Искаме среща? Защо се делиме тогава?* *Сбогом и кърпичка. Наша съдба е това.*

Rakovski:[99] „... Byl jsem ještě mlád, asi osmadvacetiletý hoch, když mě Dora Gabe pozvala k sobě na návštěvu. Zrovna jsem se po dvou měsicích vrátil z Prahy domů.[100] Šlo o to, porovnat její překlady Jiřího Wolkera s originály (...) Když si zpětně vybavuji to všechno: ta jistá lidská blízkost a přeci jen jasně daná určitá distance mezi námi, když jsme museli přesně vypátrat význam každého veršu, každého slovíčka, a to vše doprovázeno půvabem jejich gest a hlasu, je prostě k nevíře, že Gabe byla tehdy již skoro sedmdesátiletá dáma! Uměla nějakým kouzelným způsobem doslova čelit času. Obdivoval jsem její evropské způsoby, ušlechtilou úroveň chování k tehdy mladému kolegovi. To vše ve mně zůstalo ještě z prvního osobního setkání s legendou poezie mých školních let! A tehdy se mě zeptala na Nezvala. Viděl jsem se s ním v Praze, samozřejmě, když při našem seznámení, ještě při podání ruky vyslovil jméno Gabe a ihned na to i jméno Bagrjany! (....)

(....). O dva roky později (v roce 1955), když jsem měl na starosti přípravu *Antologie českých básníků,* jednoho brzkého rána mě ze spánku vytrhlo vytrvalé drnčení telefonu. Dora Gabe! A najednou v něžném, zpěvném hlasu byly slyšet stopy po hněvu. Dozvěděla se, že *Sbohem a šáteček* Nezvala k překladu dostala právě Bagrjana, a naléhavě vyžadovala, abych ho vzal zpět a dál ho k překladu jí. Považoval jsem to za nekorektní. Tím spíš, že Bagrjaně jsem už nejednou četl Nezvalův originál, protože zas ona stála velice o to – pocítit do nejmenších detailů melodiku a rytmus veršů v češtině, než se pusti do překládání.

Gabe: „Tyto verše jsou věnovány mně!“

Rakovski: „Nevěděl jsem to, a i kdybych to věděl, co jsem mohl dělat? Musela nakonec přeložit jiné básně Nezvala a nikdy více mi nepřipomněla tento můj malý hřích. Bargjana verše přeložila a zněly tak autenticky i v bulharštině, že na jistém literárním čtení

[99] Rakovski 2000: 7-8. Překlad můj (SG);

[100] Jde o rok 1953;

jedná mladá básnířka je recitovala jako svoje (sic!) a nikdo ji nemohl rozmluvit, že verše nepsala ona!

Ale bohužel jsem si tehdy nevšiml, a ani nepocítil při poslechu, že v bulharském překladu schází slovo „JIH“ – *„Ukázalas mi jih kde máš své hnízdo...“*[101] a to jedno slovíčko je právě to jasné vodítko, které bezpodmínečně napovídá, že verše jsou nejšpiš skutečně inspirovány a věnovány Gabe!“

Evidentně báseň byla napsána po odjezdu milé – a toho času to byla Dora Gabe – domů na JIH. Nezval, jak známo, se tehdy sám pustil do cestování po Evropě. Jel na dlouho do Itálie, do Francie, aby ubrousil hrany smutku a nějak se s tím vším vyrovnal. O své cestě napsal nádhernou poezii, ale sbírka dostála název *Sbohem a šáteček,* nikoliv třeba *Bleší trh*! Proč asi?

[101] V bulharském překladu: *Ти ми показа къде е гнездото ти свито* – slovo ЈИН (Юг, nebo на юг) tu skutečně schází;

11 Gabe: U Nezvalova hrobu, rok 1959. Epilog po letech

Poslední slovo v tomto příběhu měla nakonec Gabe. Vášeň je pro Doru již pouhé memento, obraz milovaného – vybledlý otisk z *dávna,* přeludem jakoby ze snů. Skutečnosti je pouze, že už tu není. A nebude. Vzpomínky na velkou lásku, na totální tvůčí souznění, na vzácné přátelské porozumění se postupně změnily ve vzpomínku na mládí, na tehdejší vjemy. Tak zní i Dořina nostalgická, melancholická báseň, věnovaná poslednímu ‘setkání’ na Vyšehradském hřbitově v roce 1959 – *U Nezvalova hrobu (v orig.: На гроба на Незвал):*

Originál:	*Překlad:*
Като безплътна сива маса в мъглата плува твоят град Незвале, друже мой, нима съм на гроба ти, във Вишехрад?	*Jak volná šedá hmota* *se v mlze vznáší Tvoje město.* *Nezvale, příteli, zdá já jsem,* *u hrobu zde, na Vyšehradě?*

Нима над тебе тук стоиме, а ти в земята си зарит и твойто вкаменено име лежи на хладния гранит?	*Zda my tu stojíme nad Tebou,* *a Ty jsi dole zde pohřben* *i Tvé jméno zkamenělé* *leží na žule chladné, šedé?*
Нима можа тук да се вмести за обич твоя вечен глад, избликналите твои песни и топлото ти „Já mám rád!”	*Je možné, aby se sem vtěsnal* *pro lásku ten Tvůj věčný hlad,* *Tvé písně jiskřící a bujné,* *to teplé: „Já mám rád!“*
Зъл вятър клоните разклати, сълза в очите ми гори, ний бяхме с тебе толкоз млади за смърт не мислехме дори!	*Zlej vítr větvemi zatřásl,* *a slzy pálí v očích mých,* *my s Tebou byli mladí* *na smrt nemysleli ani!*

Докоснах те със длан гореща, усетих твоя вечен хлад! Това е сетнята ни среща на гробището в Вишехрад...	*Dotkla jsem se Tě rukou horkou,* *a cítila Tvůj věčný chlad.* *U posledního toho shledání* *Na hřbitově, na Vyšehradě...* [102]

Tak byla to láska, nebo jen přátelství?

Zbyly nám poetické Nezvalovy dopisy D. Gabe do Sofie, jejích opětování zpět do Prahy, svěřování se s těžkostmi života, s pracovními nápady… Tak to šlo velice intenzívně do roku 1939, kdy Nezval byl zatčen Němci a i Dora měla doma poněkud jiné starosti. Ale hlavně zůstála tu jejích díla, ke kterými se navzájem po celý život inspirovali a povzbuzovali, i když se už neviděli.

To není vůbec málo!

A ještě jeden specifický odkaz tu po Nezvalovi zbyl – jako profesionální hudebník měl trošku jiné, jistě preciznější vnímání časomíry řeči a slohu. Melodika *jeho řečí* ho vždy *prozrazuje*. Pak není divu, že na slovesnou tvorbu básníka – hudebníka nahlíželi kolegové – hudebníci poněkud jinou perspektivou a slyšeli v ní tu zakomponovanou imaginární muziku. V roce 1937 např. *Sbohem a šáteček* zhudebnila Vítězslava Kaprálová[103] pro zpěv a klavír. Orchestrální verze tohoto díla vydálo na hudebním nosiči *Studio Matouš* v roce 1998 a klavírní verze – česká společnost *Supraphon* v roce 2003. Více než osmdesát let po zrození těchto veršů, když Nezval a Gabe *byli u toho*.

[102] Překlad můj, Sofia – květen roku 2019 (SG).

[103] Vítězslava Kaprálová (1915–1940) – talentovaná česká skladatelka a dirigentka, studovala na École Normale de Musique Paris, a s Nezvalem se znali z Paříže. Ve třicátých letech tam žila celá komunita českých intelektuálů, kteří později po válce měli významné postavení i ve světové kultuře: skladatel Bohuslav Martinů, spisovatel Jiří Mucha, klavíristé Rudolf Firkušný a Josef Páleníček, malíř Rudolf Kundera aj.

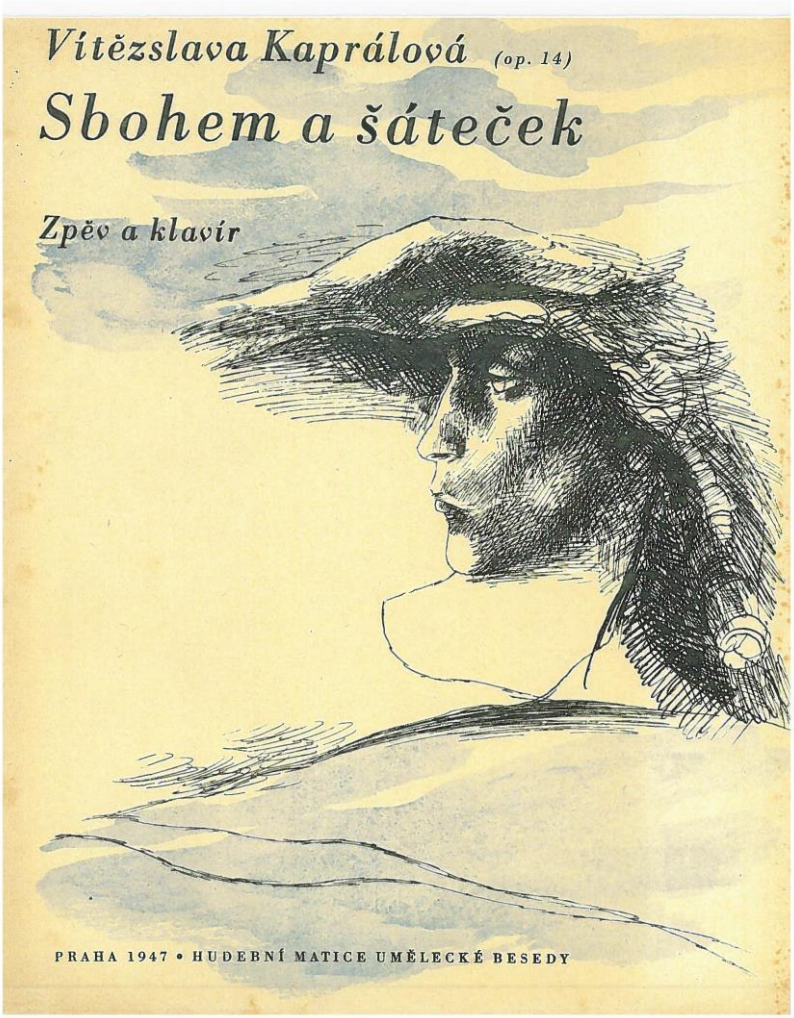

104

[104] https://imslp.org/images/5/52/TN-PMLP868133-opus14-1304.jpg

12 *„...Odpusť mým upsaným prstům...“*. Korespondence Gabe – Nezval (výbor)[105]

Mezi oběma básníky skoro třicet lítaly dopisy, telegramy, pohlednice, fotografie, papírky se vzkazy, když byla Dora zrovna v Praze…. Setkávali se, psali si, navzájem se podporovali…

I když po válce častěji na dálku. Velice čilá korespondence. Po roce 1939/40 se možná viděli jednou dvakrát, ale psávali si dál, hlavně když D. Gabe působila jako kulturní ataché na Bulharském Velvyslanectví ve Varšavě (1947–1950) a byla geograficky blíž.

Zde předložený výbor je vázán spíš na pracovní záležitosti a detaily, nikoliv (pouze) na jejich soukromí. Domnívám se, že k tomuto textu se zaměřením na literaturu, je to namístě.

Tento dopis ze 16. 7. 1932, Nezval dostal z polského Zakopane, kde byla Gabe na návštěvě v rodině svých blízkých přátel Marie a Jana Kasprowicz(ových).[106] Následovala ta památná cesta s českým básníkem do Brna a Bratislavy, ze které vzešly *podklady* k románu *Jak vejce vejci.* Gabe informuje Nezvala kdy a kam přijede vlakem z Polska. Jeji příjezd je též *zdokumentován* stejným způsobem v románu.

[105] Nezval 1981: 159–166; Archiv V. Nezvala v Praze; Archivy D. Gabe v bulharském městě Dobrič a v Centrálním státním archivu v Sofii;

[106] I o nich je zmínka v románu *Jak vejce vejci,* dokonce pod vlastnými křestnými jmény;

Gabe–Nezval: Následují archiválie dopisů, pohlednic a telegram. Na začátku ona psávala francouzky, často dokonce legračně pod pseudonymem Phillippe Soupault – známé jméno francouzského zakladatele surrealizmu. Nezval to vše četl se slovníkem a odpovídal česky, pak časem už i Dora psala česky. Zde je opět vidět i originální Nezvalův rukopis překladu *Dávno*, i s rukou psanou poznámku – opravu *Nekoga*. Lze předpokládat, že poznámku vepsala Gabe, soudě podle jejich rukopisů – písmenka N, K, A jsou všude stejná.[107]

Gabe:

Sofie 2. 8. 1932

Milý Nezvale, – milý příteli – jsem tedy opravdu zase doma! Naše překlady a naše nadšení byly pouhým snem. Probudila jsem se docela sama u maminky v Sofii, ale mohu zůstat v posteli a snít dál. Všichni se rozprchli, přátelé odjeli a zlobí se na mne, zato jsem však volná a patřím jen sama sobě. Kdyby ten gramofon pod mým oknem nevyhrával bez přestání celých pět hodin, mohla bych něco dělat. V tomhle parnu si musím jít hledat nějaký jiný byt.

[107] Na str. 39 v tomto textu je to vídět ještě lépe;

Začala jsem číst první svazek Marcela Prousta, abych se trochu soustředila, ale hudba z dolejšího baru má na mne docela opačný účinek. Jsem jako v kolotoči. A čeká mě tolik práce!! Přejte mi štěstí, Vy, který jste básník a jen a jen básník – přejte je mému ubohému srdci přeplněnému v této chvíli foxtroty a sentimentálními písničkami, aby nesešlo dolů najít si nové zaměstnání, abych se nestala třeba pokladní v baru, neboť brzy nebudu schopna nějaké jiné práce. Dokonce nebudu ani s to číst básně.

Včera v noci jsem dostala nervový záchvat, maminka si se mnou nevěděla rady, jak mě uklidnit. Hudba ani chvilku nepřestávala a hraje jenom nejbanálnější kusy. Všechno mi to šlo na mozek. Je to nový bar, který za mé nepřítomnosti instalovali pod mým bytem.

Posílám Vám nový program přednášek jedné pařížské vysoké školy. Má knížečka *Nekoga* se svým děvčátkem se tak stala předmětem univerzitních studií!! Jak je na to asi ta malá holčička z *Nekoga* hrdá!

Přikládám svou fotografii. Kdyby se Vám nelíbila, pošlu Vám jinou. Nerada bych, abyste na mou podobu zapomněl. Brzy Vám pošlu poslední díl *Nekoga*, který jsme nepřeložili. Napište mi také pár slov! Žiji osamoceně s maminkou, s vrabci pod střechou a se svými posledními dojmy – jinak nic nového.

Pozdravujte ode mne své milé rodiče a nezapomeňte na mne!

Vaše Dora Gabe

Dora Gabe v r. 1932. Tuto fotografii měl Nezval[108]

[108] http://www.libdobrich.bg/files/digital/images/1502f.jpg..

Nezval:

Srpen 1932

Doruško,

děkuji Ti za Tvůj drahý dopis (...) a od těch dob, co jsme se rozloučili, žiji jen prací.

Píši každodenně od sedmi hodin ráno do pěti odpoledne s malou přestávkou v poledne. První dny jsem se dlouho nedovedl rozhodnout, co mám psát, a bylo mně trochu zoufale jak Tobě, poslouchající hudbu z baru. Pak jsem se rozhodl pro básně. Zprvu jsem měl pocit, že již neumím psát, pak najednou jsem našel kontakt s podvědomím a všecko se obrátilo.

Napsal jsem již bezmála celou knihu básní, tak rozsáhlou jako *Skleněný havelok*. Jakobson,[109] který zde byl v neděli a v pondělí, říkal, že jsou to mé nejdokonalejší básně. Bude-li se mi stále tak dobře pracovat, za týden bude kniha skončena. Je v ní osm cyklů a jmenuji se: *Kterýkoliv týden* (samé rýmované verše), *Perpetuum mobile* (volný verš*), Za staženou záclonou* (cyklus rýmovaných lyrických básní), *Pohlednice a dopisy (*čtyřverší kombinovaná s volným veršem), *List ze slabikáře* (hříčky), *Mluvící panna* (cyklus surrealistických básní), *Zpáteční lístek* (delší báseň závěrečná*)*.

Kniha se bude jmenovat asi podle poslední básně *Zpáteční lístek*. Počasí je krásné a já je vidím jen z okna, jako celý život kolem dokola, a je mi dobře v té klauzuře, která se podobá klášteru s jasnými myšlenkami. (...)

Až dokončím knihu a až opravím některé maličkosti, pošlu Ti své básně. Těším se, že mně pošleš poslední báseň[110] z *Nekoga*. (...)

Tvůj Nezval

Nezval:

Milá a drahá přítelkyně, V Dalešicích 27. 8. 1932

(...)

Pokusil jsem se řadu dní nedělat nic a bylo mně strašně. Nedovedu Vám vyslovit to zoufalství, které mě přemáhalo, když jsem ráno mrzutě pohodil papír, který měl být novým

[109] Roman Osipovič Jakobson (1896–1982) – Nezvalův přítel, ruský lingvista, představitel strukturalismu a jeden z nejvýraznějších představitelů světové lingvistiky dvacátého století vůbec. Přesně v tuto dobu žil v Československu a učil na univerzitě v Brně, a pak od roku 1943 žil a přednášel v USA;

[110] Próza je to tak poetická, že i Nezval o tom píše jako o poezii;

krůčkem do práce, abych šel nikam, protivila se mi obloha, kterou tak miluji, štvala mne zpět k prázdným listům papíru – a byl jsem pojednou neschopen existovat kdekoliv.
Až jednoho dne, ihned ráno, bez myšlenek jsem se přikoval ke stolu, ruka poslouchala neviditelná přání, mechanismus činnosti se vzkřísil a já jsem byl zachráněn. A nyní každý den od osmi do půl dvanácté a odpoledne až do pěti zlézám ten kopec povinnosti, jež se mi stala už zase dobrou starou přítelkyní, a když jsou mé listy popsány, bez hysterie si dovoluji radost bez výčitek.
A pak, po návratu do Prahy, budu mít právo na drahocennou nečinnost, kterou tak miluji, když se jí mohu oddávat vědomě, dlouhé hodiny v kavárnách, po tom příjemné. Připadám si jako mohamedánský nosič zavazadel, který nosí a nosí, a pak leží, leží, leží...
Znám dobře a miluji z celé duše Vaši citlivost, tak nebezpečnou a schopnou zázraků, a kdybych směl zasáhnout do jejího osudu, spoutal bych ji načas podobnou drezúrou, jak spoutávám svou. Je to těžké, nemožné na pohled, a je to drezúra, když jsme si ji několikrát vnutili jak hořký lék, všecko se mění, všecko je samozřejmé, máme radost z toho galopu, kterým se stane naše mysl, a necítíme už drezúru.
Vy víte, nač myslím. Myslím na velikou Vaši schopnost k poezii a k literatuře, na schopnost, která dovede člověka umučit, když jí nepomůže na svět trochu drezúry. Já vím, co říkám, já se nemýlím, já vidím snad lépe než Vy sama do Vašich možností, vsadil bych na tuto kartu nejvyšší sázku. Ano, chtěl bych, abyste položila ruku na papír a nechala ji mechanicky psát hodinu, dvě, tři, čtyři denně. Jen rozumáři si dovedou volit bez rozpaku své chudé téma. My to takřka nedovedem. Nedovedem se rozhodnout mezi tisíci možnostmi, které se nám nabízejí, a není to nejmenší utrpení. A tak nevědět nic a důvěřovat tužce, důvěřovat celému svému životu, že se seřadí na papíře sám, bez našeho postrkování, svou vlastní mechanickou logikou, která je silnější než ta, kterou bychom mu chtěli rozumem vnutit.
Těším se na Váš dopis, jak jsem se těšil vždycky na naše dlouhé rozhovory, tisknu a líbám Vám ruce a jsem vždycky Váš

Nezval

Nezval: Následující dopis – skoro esej je velice důležité autorovo svědectví, kde se Doře svěřoval s tím, že je na cestě román *Jak vejce vejci*. Zde je i přesné vysvětlení, co si jak představoval a koncipoval. I přes nesouhlas Gabe!

Doruško, má vzpomínko i přítomnosti, V Dalešicích, 14. 9. 1932

…odpusť mým upsaným prstům, oklepaným od klaviatury psacího stroje, že tento dopis přichází pozdě. Mám velkou radost, že jsi napsala nové básně, jak bych byl šťasten, kdybychom seděli spolu a kdybys mně je překládala jako onen popěvek o ptáčkovi, v jehož zobáku je Tvůj osud, jako krásnou *„Bezdětnou*“… Mé básně jsou ukončeny. Odeslal jsem rukopis nakaladateli a již jsem dostal jeho odpověď‘, kniha vyjde asi v dubnu příštího roku. Žel, lidé u nás se bojí zlých časů a knihy se prodávají mnohem méně než dřív, nakladatelé budou vydávat v menším počtu, tak nyni i básník má mnohem horší situaci. (...)

Chtěl bych Ti je sám číst, chtěl bych měřit jejich fluidum na Tvé přítomnosti, chtěl bych znát reflexy, které vzbudí na Tvé tváři, a tak čekám na zázrak, jako bychom se měli sejít brzy…

Doruško, přede mnou leží 140 popsaných listů, já si neodpočívám, já pracuji, píši prozaické dílo, které bych jen nerad nazval románem. Budou v něm obsaženy skoro všechny formy prózy, novela, povídka, lyrika, film, studie, verš – a všechno toto tvoří dohromady „román“, román v novém smyslu, o němž dávno sním a který, myslím, uskutečňuji teprve teď. Jeho kompozice je velice složitá, šálivá, chce obsáhnout život v jeho zvláštní logice, tak zvláštní, jak se projevila Tobě, když jsi byla dvakrát poraněna po obdarování žebráka, chce být stejně mysteriózní a realistický, jako je život, bude obsahovat více historií, než jich lze uzavřít do tradičního románu, má být evropský a vycházet z jedinečných vlastností českých měst, chce ve zkratkách a nepředvídaně zachytit všechny antinomie dnešního života a přitom se chce vyhnout vší strojenosti tradičních románů, své situace nechce mít rozestaveny jako divadelní kulisy. A Doruško, aby ses trochu zasmála, můj „román“ nebude ani trochu „pornografický“, což jistě mé pomlouvače uvede do zoufalství.

A teď hlavní věc: Beatrici a Virgilem tohoto Paradisu a Purgatoria je bytost, která se Ti podobá, jak se podobají lidé sami sobě, když se nám o nich zdá ve spánku. V jedné kapitole Ti vypravuji svůj sen o lordu Byronovi. Vidím ho v dětské podobě, je mu šest roků, beru ho do náruče, má ve tváři všecky rysy básníka, jak je znám z jeho podobizen, usmívá se na mě docela dětsky, když mu říkám: Tak to jsi Ty, který jednoho dne napíšeš ohromný pamflet, to jsi Ty, který vytvoříš Childe Harolda, Dona Juana, to jsi Ty, jenž padneš v Řecku...

V takovém poměru jsou k sobě Dora a Konstantina, přestože je to jedná bytost, podobá se sama sobě jak Byron dítě a Byron lord, ne, v krátkém dopise[111] to nelze správně vystihnout. Právě tak mysteriózně se podobá má cesta s Tebou do Bratislavy mé cestě s Konstantinou do tohoto města, které vydává v mém snu všecka tajemství života, jež chová v sobě současný svět, vymýšlíme legendy, které neexistují, dějí se nám události, pro které se posunuje skutečný život pomalým tempem, roztínáme gordické uzly, mluvíme o skutečných lidech, naše životy se všemi skutečnými nitkami tu stojí, aby se na ně přivázaly historie, které se tu rodí teprv pod pérem, mluví se prostě, poezie se nechytá na démanty, nýbř na okenní skla, nepředstírá se heroismus.

Co Ti píši, je matné, špatně napsané, nic to neříká a budeš muset přečíst všech 300 stran této knihy, kterou píši s Tebou a pro Tebe, abych byl ospravedlněn za tuto somnambulní pouť, kterou spolu konáme, nic není kopírováno ze skutečnosti, a přece je to skutečné jako skutečnosti v mýtech, můj mýtus je však zbaven mýtu a patosu. Nejkrásnější na celé této složité práci, s kterou žiji od rána do večera, je sladká skutečnost, že jsem s Tebou, že vidím Tvou tvář plastičtěji, než je možno při obyčejném snění, že již čtrnáct dní mé pocity vyrůstají z pocitu Tebe. Není to román o nás, neboj se, my jím pouze procházíme a všechno z života se řadí tak, jak bychom to mohli pochopit jen my, denně, sotva se probudím, vstupuji s Tebou, s Tvým dvojníkem, do života v jeho totalitě (?).[112]

Po celou tu dobu, co Ti píši, je zatmění měsíce, snad i Ty je vidíš, zatímco Tvůj dvojník čeká v mé knize na zítřejší den.

Za chvilku půjdu spát. Již nejsem v onom pokoji s oknem na jih, kde jsem napsal *Skleněný havelok* a svou letošní knihu básní, jsem v jiném pokojíku, v přízemí s oknem na východ, a zde jsem napsal *Edisona*. Je to jak rondová forma sonáty, v tomto pokoji jsem psal kdysi a dnes se do něho vracím, abych se rozloučil navždycky s tímto domem, s touto školou, s tímto městečkem, zde dopíšu svou přítomnou knihu a dva dny na to, až bude skončena, kolem 1. října, přijede veliký stěhovací vůz a odstěhuje rodiče do Brna. Pojedu tam s nimi, chci pracovat na svém novém dramatu a dokončím Tvé *Někoga*. Piš mně, Doruško, Tvé dopisy mě

[111] V tomto „krátkém dopise“ je de facto vše, co je potřeba vědět o románu *Jak vejce vejci;*

[112] Možná Nezval měl na mysli spíš – v realitě? Nebo myslel - v nějakém *totálním, plošném* dopadu života? Což je nakonec také pravda. Skoro vždy má převahu a většinou i rozhoduje běh života, obecně. S tím byli srozumění i oba básníci;

rozechvívají, toužím po každém Tvém slově. Byl bych šťasten, kdyby tu již Tvůj dopis byl, jsem stále s Tebou

Tvůj Nezval

Gabe:

Drahý příteli, 11. 11. 1934

právě jsem se dověděla, že jste obdržel letošní literární cenu. Kdybych o tom rozhodovala já, dávala bych Vám ji každý rok. Blahopřeji Vám k tomuto *ú*spěchu a tisknu Vám vřele a přátelsky obě ruce. Pokud jde o tuto událost, ráda bych (o Vás) promluvila k naší veřejnosti v rozhlase, ale potřebovala bych k tomu některé materiály – jako např. Vám věnované články nebo recenze, studií o Vás. Cokoli. Stačí mi velmi málo věcných podkladů, abych mohla hovořit o Vaší poezii. Pošlete mi něco a také nějakou dobrou fotografii!

Přijedete se podívat do Sofie? Pan Maxa[113] je právě v Praze a velmi by si přál přimět Vás k návštěvě u nás. Přijed'te, milý příteli, potřebujeme, aby nás osvěžili lidé jako jste Vy – neustále v pohybu a plní života i tvůrčích sil – i my se potřebujeme opájet podobně jako Vy. Moji kolegové jsou v současné době jakoby bez života.

Mám dojem, že Vám Borový odmítl vydat *Nekoga*. Maličká z této knihy je asi pro dnešní svět příliš křehká, vid'te? Připadá mi, že bude chudinka vždycky příliš jemná a že jí nezbude než po celý život bloudit, aniž kdy najde své místo. Jistě se mnou souhlasíte, neboť ji máte rovněž rád. Mám k ní takřka mateřský vztah a dovedete si představit, jak mě její neúspěch trápí. Pozdravujte ode mne malou holčičku, kterou bych brzy ráda uvítala u nás.

Očekávám Váš poslední román.

Vždy Vám stejně oddaná

Dora Gabe

[113] Český diplomat, již zmíněný Prokop Maxa;

Gabe:[114]

Drahý Nezvale, Praha 22. 11. 1937

jsem od včerejška v Praze a ráda bych se s Vámi co nejdříve sešla, abychom se dohodli na vydání *Nekoga* a přátelsky si pohovořili. Zatelefonujte mi k Maxům (410-84). Jsem u nich. Mnoho pozdravů maličké a na shledanou.

Dora Gabe

[114] Originál ve francouzštině níže (český překlad můj, SG);

Tady je jeden zajímavý pohled z roku 1938, pozdrav ale sepsala zřejmě Bagrjana a Dořina poznámka je na levem boku – *„Ať přijde slečna Lada!“ Dora.* V Praze tehdy byl kongres PEN klubů, na kterém Dora měla referát o dětské psychice a literatuře pro děti, a evidentně spisovatelky tam byly spolu.

A na jednom lítacím papírku je francouzky psáno:

Drahý Nezvale,
Paní Maxová to včera přeložila moc hezky, že?
A já jsem zas spisovatelka!
Krásné pozdravy

Dora Gabe

A pak je skvělá věta – česky: Zapomněla jsem, že jsme pili na bratrství!
Podepsana ještě rodina Maxů – Marie a Prokop. Zřejmě v Praze.

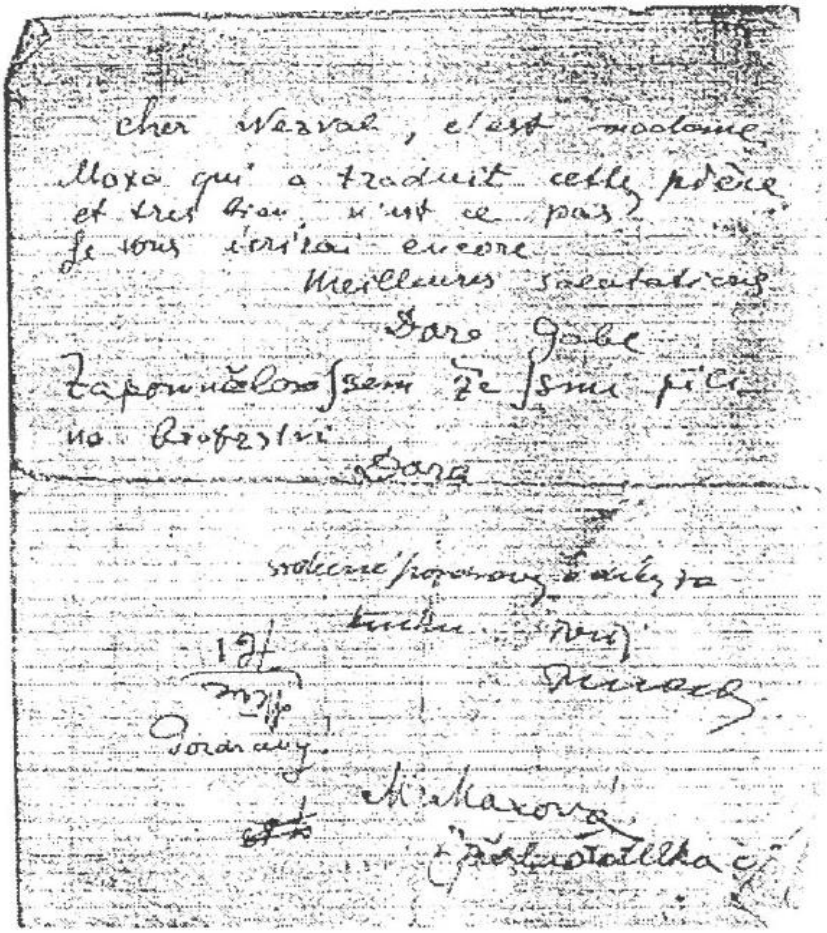

13 Závěr

Naštěstí je někde, mezi náhodou a tajemstvím, fantazie.
A ta jediná nám uchová svobodu.

Luis Buñuel

Hvězdní básníci svých zemí – z Bulharska Dora Gabe a z Československa Vítězslav Nezval – se potkali v Praze roku 1931. Bylo to přesně období, když mezi roky 1930 až 1934 postupně docházelo, v českém přestředí, k názorovému přechodu od poetizmu k surrealizmu. V listopadu roku 1930 Nezval vydal první číslo sborníku *Zvěrokruh*, kde se ještě vůči surrealismu vymezoval. A to i přesto, že se v něm objevily surrealistické texty Paula Eduarda a stať Karla Teigeho *Báseň, svět, člověk* s poznatky z moderní psychologie. V druhém čísle *Zvěrokruhu* byl vytištěn *Druhý manifest* André Bretona, a to již byla jasná manifestace surrealizmu v Československu.

V této době, ve třicátých letech 20. století, zvládá bulharská literatura všechny proměny, které prožila Evropa za sto let. Nedávno obnovený mladý stát se snáží dohnat dění v literárně vyspělých zemích. Pro Evropany ne úplně pochopitené tempo, ale ve skutečnosti to tak bylo a rychlost tohoto *kvasu* je udivující. Zde jsou vidět oborvské snahy bulharských tvůrců a inteligenci překonat zaostalost své země. V bulharském literárním kontextu nacházíme skoro všechny základní literární (a kulturní) proudy a směry: romantizmus, realizmus, naturalizmus až po impresionizmus, futurizmus. dadaizmus… Stylizovaná, něžná, často melancholická lyrika a dětské oči Dory Gabe, to jakoby tiše pozorovaly.

Přesně v těch samých třicátých letech 20. století se včlenilo i obodobí nejintenzivnějších kontaktů a spolupráce mezi Nezvalem a Gabe. Časy, kdy vzniklo několik skvostných, pro oba emblematických děl. O tom, že inspirací Nezvalovi byla Dora Gabe se všeobecně vůbec neví. To byl i ten důvod, proč důležitý akcent v tomto textu je na osobnosti dámy a básnířky, přesně v těchto souvislostech. Seznamovat českou veřejnost s osobnosti Nezvala je tu zbytečné, ale seznámit ji s Gabe – to byla moje základní povinnost. Její poetické dílo bylo nepřetžitě přítomno v bulharské literatuře desítky let: v tisku, v učebnicích, v pamětech současníků, vrtsevníků a souputníků. Byla a je v paměti každého, kdo se ještě jako dítě učil její rýmovačky, četl její básničky a prózu. *„Vrstevnice všech pokolení*“ provází malé a velké

čtenáře v sedmnácti jazycích. A navíc – bylo to kouzelná vyprávěčka a zdatná diskutérka. Snad jedině její vybočení z dětské čistoty a nevinnosti do spodných toků těchto časů je její poema *Náměsíčná*. Vznik tohoto poněkud ponurého díla byl spojen s Nezvalem: hrdinka kráčí bez cíle půlnočním městem, jeden vězeň hleda svobodu, do toho odbijí zvony krakovské katedrály, jedna sebevražedkyně už dokonala své dílo... *Náměsičníkem* se stává de facto skoro každý jedinec, který hledá toho Druhého, hledá oporu a spolu s tím se rozděluje i o svůj život, myšlenky a bytí. Stejně jako v tomto bodu života obou básníků – dělí se o všechno.

Proto bylo potřeba ukázat a zdokumentovat i jejich tok myšlenek směrem do Bulharska a zpět do Prahy, všechny souvislosti v životě a tvorbě obou, ten proud nápadů, ze kterých vyvěrá pak i jejich tvorba, jak vidno. Korespondence mezi nimi, kterou jsem k tomuto svému záměru vybrala a předložila, jasně poukazuje na tvůrčí vliv a na vzájemném inspirování. Myslím, že určitý pokus o rekonstrukcí těch časů, za použití dokladů a dobových fotografií bylo absolutně namístě. Byla to jejich tehdejší základna.

Jde určitě nejen o jiný, nový pohled na notorický známou v českém prostředí báseň *Sbohem a šáteček*, ale i na de facto jasně biografický text románu *Jak vejce vejci,* inspirován především též osobností a životem Dory. V něm skutečně nejde pouze a jen o to, že kdosi s kýmsi cestoval do Bratislavy a vedl debaty, jak se na to obecně nahlíží, smýšlí a píše. *Kdo je kdo* z bulharských dějin kultury jsem musela, i z tohoto bodu – nazírání na látku, a i moc ráda odtajnila. Nejen, že jde o známé postavy v bulharské společnosti těch časů, ale i o klíčové figury v románu Nezvala. Jsou to reálné historické postavy z pohnutého života bulharské básnířky Dory Gabe, stejně tak, jako i ze života jejího románového *otisku* pod jménem Konstantina.

Pokusila jsem se přeložit báseň Dory, věnována Nezvalovi po jeho skonu a po návštěvě básnířky na Vyšehradském hřbitově. Zvážila jsem, že by bylo k věcí, aby i *česká strana* tohoto krásného příběhu ze života obou, měla mít možnost přečíst si *epilog* jejich životního románu. Tečku postavila Gabe, po skoro třiceti letech od prvního setkání s Nezvalem. Když se na tento životní román podíváme touto perspektivou, pak je jasné, že i román v knize, mapující, skoro s dokumentární přesností, určitou situaci nelze jen tak *odmávnout*. To, že byli v kontaktu až do smrti Nezvala, myslím, že české literární veřejnosti je dosud též *utajeno*. Vtom nejsou žádné náhody, nýbrž jasné souvislosti – lidské, literární, letité, přes celou Evropu...

Nezval odešel, Gabe žila ještě dvacet šest let. A pořád tvořila, a *držela krok s dobou*. Když ji bylo přes sedmdesát, napsala dokonalé mistrovské verše *Posečkej, slunce*! V něm schází bázeň a strach ze smrtí, není tam žádná stařecká roztržitost a neklid. Místo toho polemizuje, tak, jako v životě:

Orginál:	*Překlad:*
Почакай слънце, аз не съм готова за идващата нощ – денят ми не е свършен още! Не се преборих със съвестта си, за да ú дам право на почивка. Току-що се научих да говоря със камъните и дърветата и още не запълних своя ден със мъдростта им. А ти ме караш да си лягам и си отиваш тъй спокойно и тържествено с огреяните върхове на Витоша, със подновените от багрите на залеза селца, с илюзии за утрешния ден! Почакай, дай ми време да разбера как може да се спи във тоя разтревожен свят, когато е безсънието съвест, а съвестта е ден!? Почакай, слънце! Dora Gabe, 1967	*Posečkej, slunce,* *já nejsem doposud* *na tu noc zchystaná –* *můj den se ještě neskončil!* *Musím si srovnat se svědomím,* *že už mám právo odpočívat.* *Sotvaže jsem se právě naučila* *Hovořit s kameny a se stromy,* *a ještě nenaplnila jsem den* *jejich moudrosti –* *ty si mě posíláš, ať už jdu spát,* *a klidně ubíraš se odsud* *do slavobrány* *zářivé osvětlených temen Vitoši,* *vesniček čerstvě olíčenýcn rumělkámi západu* *a iluzí o příštím dni.* *Posečkej, nech mi chvílku kdy,* *ať pochopím, jak je dnes možno spát* *v tom našem světě neklidném,* *kde nemá zdřímnout žádné svědomí –* *a svědomí je den.* *Posečkej, slunce!* *Přel. Jarmila Urbánková, 1978*

Možná pak, až s odchodem Gabe, za dalších šestnáct let, skutečně skončil i její *životní* román s Nezvalem. Román utajen jako starý apokryfní text!

Bibliografie

Archivní zdroje

1. Centrální státní archiv Sofia: http://www.archives.government.bg/

2. http://212.187.196:84/FundSearch.aspx - ф. 1771, оп. 1, а.е. 3

3. Fond V. Nezvala: 29/C/11, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha

4. Státní archiv ve městě Dobrič: http://www.archives.government.bg/119-Добрич

ф. 236К, оп. 1, а.е. 37, л. 132, 133, 134;

ф. 236К, оп. 2, а.е. 77, л. 27

5. Státní knihovna Dobrič: http://www.libdobrich.bg/files/digital/images/jpg.

6. http://bgdiaspora.h3b.ru/16203

7. http://www.antimovski-han.org/article.php?id=1079

8. https://www.24chasa.bg/Article/1073820

9. http://alef-bg.org/дора-габе-1886-1983/

10. www.digilib.phil.muni.cz

Literatura v bulharštině

Dančev 2015: Данчев, Пенчо: Полемични записки. Из литературния живот преди 1989 г. Изд. „Захари Стоянов", София 2015 ISBN 978-9540-909-06-6

Gabe 1932: Габе, Дора: Лунатичка. Изд. „Т.Ф. Чипев" София, 1932

Gabe 1978: Габе, Дора: През нашите очички. Изд. „Отечество", София 1978

Gabe 1994: Габе, Дора: Светът е тайна. Поезия и проза. Университетско издателство „Св. Климент Охридски", София 1994 ISBN 954-07-0115-5 (Някога, с. 373 – 518)

Kraleva 1987: Кралева, Снежина: Докосване до Дора Габе. Изд. на ОФ София, 1987

Krstev: Кръстев, Кирил: Спомени за културния живот между двете световни войни. Изд. ЕРА София, 2019 ISBN 978-954-389-514-4

Meier1932: Майер, Сами: Дора Габе (Етюд). Макаби. XI, 1932, бр. 7

Michail 1994: Михаил, Мария (Мария Стоилкова): Тъжните очи на миналото. Дора Габе разказва. Фонд „Д. Г.", София 1994 ISBN 954-8724-01-4

Nezval 1990: Незвал, Витезслав: Странният чародей. Стихове, манифести, писма, спомени. Изд. „ Народна култура" София, 1990

Nezval 2008: Незвал, Витезслав: Като две капки вода. Херон Прес София, 2008 ISBN 978-954-580-232-4

Rakovski 2000: , Раковски, Вътьо: По следите на една голяма любов, s. 5 -12. In: В. Незвал. Писма. Издателско Ателие Аб, 2000 ISBN 954-737-55-20

Sarandev1974: Сарандев, Иван: Книга за Дора Габе. Изд. „Български писател", София 1974

Sarandev1986: Сарандев, Иван: Дора Габе. Литературна анкета. Изд. „Наука и изкуство", София 1986

Hronková 1995: Хронкова, Дана: Дора Габе и творчеството на Витезслав Назвал. In: Чешки триптих. Изд. Университетско издателство „Св. Климент Охридски" 1995, стр. 128-141, ISBN 954-07-0690-4

Literatura v češtině

Dorovský 1997: Dorovský, Ivan: Dětské oči Dory Gabe, 1997. In: Spisy FF, s. 2-8

Dorovský 2015: Dorovský, Ivan: Týdeník LUK, 2015

Gabe 1938: Gabe, Dora: Dávno (Nekoga). Dědictví Komenského Praha, 1938

Nezval 1931: Nezval, Vítězslav: Dolce far niente. Sfinx – Bohumil Janda, 1931

Nezval 1932: Nezval, Vítězslav: Skleněný havelok. František Borový, 1932

Nezval 1933: Nezval, Vítězslav: Jak vejce vejci. Družstevní práce Praha, 1933

Nezval 1961: Nezval, Vítězslav: Z mého života. Československý spisovatel Praha, 1961

Nezval 1966: Nezval, Vítězslav: Anička Skřítek a Slaměný Hubert. Albatros, 1963

Nezval 1974: Nezval, Vítězslav: Dílo XXV. Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931-1941. Československý spisovatel Praha, 1974

Nezval 1981: Nezval, Vítězslav: Depeše z konce tisíciletí. Korespondence V. Nezvala. Praha 1981

Nezval 1982: Nezval, Vítězslav: Sbohem a šáteček. Československý spisovatel Praha, 1982

Nezval 1987: Nezval, Vítězslav: Věci, květiny, zvířátka a lidé pro děti. Albatros Praha, 1987

Nezval 1999: Nezval, Vítězslav: Básně noci. Mladá fronta Praha, 1999 ISBN: 80-204-0830-4

Nezval 2000: Nezval, Vítězslav: Praha s prsty deště. Akropolis Praha, 2000 ISBN: 80-85770-88-1

Taufer 1976: Taufer, Jiří: Vítězslav Nezval. Literární studie. Práce, Praha 1976

Periodika

Вестник „Мир”, януари 1939/ стр. 3

Вестник ПУЛС, 26.1.1982/ стр. 4

Списание „Роден глас” Прага, бр. 44/45, 1989 стр. 9

Nezval 1927: Dada a surealismus. In: Jindřich Honzl. Antologie ISMUS A UMĚNÍ

Časopis Rozhledy po literatuře a umění, roč. I/1932 (red. M. Novotný a kol.)

Časopis Rozhledy po literatuře a umění, roč. II/1933(red. M. Novotný a kol.)